

dr Marcin Owskiński

kustosz dyplomowany

kierownik Działu Naukowego Muzeum Stutthof w Sztutowie

Autoreferat

przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

1. Imię i nazwisko.

Marcin Owskiński

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

- tytuł zawodowy magistra na kierunku historia: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych, w zakresie historii, specjalność ogólnohistoryczna (1999), na podstawie pracy: „Polscy więźniowie polityczni w obozie Stutthof 1939-1945”, promotor prof. dr hab. J. Sziling. Praca została zgłoszona do konkursu Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej na najlepszą pracę magisterską dotyczącą pomorskiej konspiracji i uzyskała w nim I nagrodę. W wyniku decyzji jury konkursu w 2001 roku pełna wersja opracowania została wydana w formie monografii naukowej w serii wydawnictw Fundacji (tom XXXVI).

- podyplomowe studia muzeologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej (2006), praca dyplomowa „Miejsca pamięci w Nadrenii Północnej-Westfalii”, opublikowana w kwartalniku „Przeszłość i Pamięć” Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w 2006 roku.

- podyplomowe studia „Totalitaryzm, nazizm, holocaust” (2007) w Instytucie Yad Vashem w Jerozolimie (Izrael).

- stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii, specjalność historia najnowsza, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych (2015), promotor prof. dr hab. M. Golon, na podstawie pracy: „Stutthof-Obozy-Sztutowo w latach 1945-1962. Dzieje gminy, gromady i miejsca pamięci”. Praca wydana w 2015, została nagrodzona w konkursie na najlepsze prace naukowe dotyczące regionu Żuław delty Wisły w edycji 2016.

- tytuł kustosa dyplomowanego, decyzją Komisji Kwalifikacyjnej przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2015).

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

Od 1 września 1999 roku Autor zgłoszenia jest zatrudniony na stanowisku pracownika merytorycznego w Muzeum Stutthof w Sztutowie. W kolejnych latach przeszedł wszystkie szczeble rozwoju zawodowego: asystenta, adiunkta, kustosa i kustosa dyplomowanego. Pierwotnie był zatrudniony w Dziale Oświatowym, od 1.08.2007 roku był kierownikiem Działu Oświatowego, od 1.02.2019 jest kierownikiem Działu Naukowego Muzeum Stutthof w Sztutowie.

W 2004 roku w ramach międzymuzealnej wymiany Autor zgłoszenia odbył staż naukowy w Gedenkstätte Deutscher Widerstand w Berlinie. Pobyt był realizowany na zaproszenie tej instytucji i trwał jeden miesiąc. Celem było zapoznanie się z zasobami archiwalnymi i relacyjnymi instytucji oraz kwerenda na temat niemieckich więźniów obozu Stutthof.

W 2004 roku Autor zgłaszanej publikacji odbył również dwumiesięczny staż naukowy w Mahn- und Gedenkstätte Düsseldorf. Staż odbywał się na zaproszenie Stowarzyszenia Muzealników Nadrenii Północnej-Westfalii i był wynikiem naboru prowadzonego w formie otwartego konkursu. Miejscem pracy było Gedenkstätte Düsseldorf. Celem było zapoznanie się ze specyfiką działalności niemieckich muzeów i miejsc pamięci oraz kwerenda źródłowa.

4. **Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.**

Jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego przedstawia się autorską monografię **„Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie”**, Gdynia-Sztutowo 2022, ISBN 978-83-7729-708-7, ss. 688 wydaną w kooperacji Wydawnictwa Księży Młyn z Łodzi, Wydawnictwa Region z Gdyni i Muzeum Stutthof w Sztutowie. Recenzentami pracy byli: prof. dr hab. B. Chrzanowski, prof. dr hab. A. Gąsiorowski i prof. dr hab. J. Sziling.

Cel naukowy osiągnięcia, jego wyniki oraz wykorzystanie

Zgłoszone opracowanie monograficzne „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” jest wynikiem wieloletnich badań Autora nad tematyką odpowiedzialności sprawców karalnych czynów, jakie popełniano w niemieckich, nazistowskich obozach koncentracyjnych, prezentując na konkretnych przykładach, miejscach i osobach uniwersalny wymiar odpowiedzialności, który jest bardzo aktualny w każdej epoce historycznej, w tym także i współcześnie.

Celem podjętym w monografii „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” była interdyscyplinarna i wielowątkowa analiza powojennego procesu funkcjonariuszy obozowych KL Stutthof. W dotychczasowej historiografii dominowała schematyczna narracja prezentowania tej problematyki głównie w oparciu o statystykę orzeczeń sądowych. Brakowało natomiast ujęcia prezentującego to zagadnienie z wykorzystaniem poszerzonej bazy źródłowej oraz narzędzi i metod daleko wykraczających poza tradycyjnie rozumiany warsztat historyka. Przedłożona monografia ma wypełnić tę lukę.

Praca podejmuje w szerokim kontekście historycznym temat pierwszego powojennego procesu osób funkcyjnych z niemieckiego obozu koncentracyjnego Stutthof. Śledztwo zapoczątkowano w Gdańsku w połowie 1945 roku, zaś proces odbył

się publicznie przed Specjalnym Sądem Karnym w Gdańsku w kwietniu i maju 1946 roku. Dochodzeniem i zbiorowym sądzeniem objęto wówczas łącznie 16 osób.

Temat monografii nie został wybrany przypadkowo, wynika zarówno z miejsca codziennej aktywności naukowej Autora, jak i dużych braków w dotychczasowym stanie wiedzy. Jej temat strukturą i złożonością znacznie wybiega poza podejmowane wcześniej przez Autora zagadnienia badawcze.

Głównymi środkami prowadzącymi do realizacji wyżej wskazanego celu pracy były podjęte przez Autora szerokie kwerendy źródłowe, krytyczna ocena uzyskanych danych oraz rozbudowana konstrukcja monografii. Dzięki nim uzyskano takie efekty jak odtworzenie chronologii wydarzeń oraz zestawienie informacji biograficznych o osobach wówczas sądzonych. Wynikiem podjętej analizy były odpowiedzi na wiele pytań szczegółowych związanych z badanym zagadnieniem. Monografia, dzięki wykorzystaniu unikalnych źródeł, pozwala m.in. skonstatować na konkretnych przypadkach, jaki wpływ na proces stawania się sprawcą miały narodowość, płeć czy wiek danej osoby, daje także najwcześniejsze uchwytnie źródłowo opisy sposobu funkcjonowania człowieka w realiach niemieckiego obozu koncentracyjnego.

Zasadniczy korpus zeznań spisywany był w ciągu roku, między kwietniem 1945 a majem 1946 roku. To materiał obszerny i wymagający warsztatowo dużych umiejętności, który jednak zawiera unikalny zasób wiedzy o obozie i jego działalności, przede wszystkim w kontekście ludzi w nim przebywających. Było z tym związanych szereg kolejnych zagadnień i pytań, na które w czasie pracy badawczej uzyskano zespół szerokich, uzasadnionych odpowiedzi, m.in.: Kim byli sprawcy? W jakich okolicznościach trafili do obozu? Skąd brały się ich skłonności, jakie znalazły swoje negatywne ujście w służbie w obozie? Ile było w ich postępowaniu inicjatywy własnej? Czy ich skłonność do zła wynikała z czynników wychowania, wieku, płci lub narodowości? Jak opisywały obóz Stutthof w różnych etapach jego istnienia osoby funkcjonujące w nim na różnych płaszczyznach: SS-man, blokowy, nadzorczyńni, kapo, więzień, cywil? Jak kształtował się zasób wiedzy o obozie Stutthof w czasie jego istnienia i bezpośrednio po wojnie? Jak definiowano traumę poobozową zaraz po wojnie? Kto, z jakich pobudek i kiedy identyfikował konkretnych oskarżonych w kilka tygodni po uwolnieniu z obozu? Jak sądzono ludzi z KL Stutthof zaraz po wojnie? Czy można mówić o własnym poczuciu winy osób sądzonych? Jak organizowano i prowadzono publiczny proces kilkunastu mężczyzn i kobiet, Polaków i Niemców w powojennym, zmienionym Gdańsku w 1946 roku? Kim byli zeznający świadkowie?

Jakie były motywacje śledczych, sędziów, obrońców i publiczności siedzącej na gdańskiej sali rozpraw? Kto i dlaczego zdecydował o publicznym wykonaniu kary śmierci na skazanych 11 osobach? Jak przeprowadzono publiczne wykonanie kary śmierci? Jaki był dalszy los osób skazanych na karę więzienia i uniewinnionych w procesie? Jakie jest miejsce pierwszego procesu stutthofskiego w powojennej historii Polski? Zostało to osiągnięte poprzez chronologiczne przedstawienie szczegółów pracy śledczych, chronologiczno-problemową prezentację kilkunastu sylwetek oskarżonych wraz z tłem epok, w jakich żyli (od urodzenia do śmierci, najstarszy oskarżony mężczyzna urodził się w 1895 roku, ostatnia osoba sądzona zmarła w 1999 roku) oraz problemową analizę wielu nowych pozyskanych informacji i źródeł.

Cel monografii i towarzyszący jej zestaw pytań implikowały jej końcową objętość, miały także wpływ na otwarty język wykładu. Nie jest to suche, merytoryczne dowodzenie na kolejnych źródłach, a wychodząca szerzej analiza sugestywnej i nieuchronnej przemiany znanych z imienia, nazwiska ludzi, którą zapoczątkowała wojna, a której katalizatorem był obóz Stutthof w czasie swoich 2077 dni istnienia. Klasyczna „banalność zła” zapoczątkowana w obiegu socjologicznym obserwacjami H. Arendt z procesu Eichmanna w latach sześćdziesiątych, miała w ocenie Autora między innymi jeden ze swoich wstępnych etapów w Gdańsku w 1946 roku na pierwszym procesie stutthofskim.

W konkluzji monografii, odtworzonym w niej szczegółowo przebiegu procesu i obszernej prezentacji jego medialnej „oprawy”, zwraca także uwagę stosowana ówczesnie kwalifikacja tego postępowania jako „naszej Norymbergi” (zastosowana jako tytuł rozważań artykułu wstępnego redaktora „Dziennika Bałtyckiego” z 1946 roku), która wskazuje na szerszy, ogólnopolski wymiar analizowanego wydarzenia, znacznie wykraczający poza ramy tylko KL Stutthof czy Pomorza Gdańskiego. W dotychczasowej polskiej powojennej literaturze historycznej i badaniach ten termin nie został w ogóle zauważony.

Powodem inicjatywy podjęcia przez Autora kilkuletniej pracy nad opracowaniem monograficznego ujęcia tego zagadnienia oraz odtwarzaniem wydarzeń, które mu towarzyszyły był zasadniczo bardzo słaby stan wiedzy na temat powojennego ścigania i sądenia osób z obozu Stutthof. Z perspektywy historycznej dopiero zgłaszana do oceny monografia odtworzyła w sposób chronologiczny i rzeczowy szczegółowo pierwszą powojenną konfrontację polskiego wymiaru sprawiedliwości ze zbrodniami niemieckiego nazizmu i kacetami. Praca stanowi także szczegółowy zapis

towarzyszącej samemu procesowi próby pierwotnego, prawnego, rozliczenia bolesnej traumy wojny, która dla całej ówczesnej „nowej” Polski publicznie odbyła się wiosną 1946 roku w Gdańsku.

Podjęmowany w książce „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” temat, pomimo swego dużego znaczenia historycznego, nigdy wcześniej nie był przedmiotem szczegółowych studiów i opracowań. Kilka krótkich notatek i tekstów na ten temat odnosiło się jedynie do epizodów związanych z samym procesem, a szczególnie z okolicznościami publicznego wykonania w Gdańsku 4 lipca 1946 roku kary śmierci na skazanych 11 osobach. Wydarzenie to narosło przez dekady powojnia w wiele mitów i przeinaczeń, a jego sugestywność podnosiła seria drastycznych fotografii, które były często wykorzystywane, jednak bez wskazywania kontekstu historycznego i prawnego ich wykonania. We wcześniejszych opracowaniach przyczynkarskich i monograficznych temat ten był odnotowywany od 1962 roku (powstanie Muzeum Stutthof i jego pierwsze naukowe publikacje) co najwyżej kilkoma zdaniem komentarza ogólnego, zazwyczaj statystycznego w formie i treści. W taki sposób pierwszy, jak też i późniejsze, procesy stutthofskie były bardzo skrótowo odnotowywane w dwóch powojennych monografiach obozu Stutthof: w pierwszej pióra byłego więźnia prof. Krzysztofa Dunin-Wąsowicza, dostępnej od połowy lat sześćdziesiątych XX wieku oraz kolejnej, pracy zbiorowej, wydanej w 1988 roku pod redakcją prof. Donalda Steyera. W każdej z nich było to zaledwie stwierdzenie faktu, że taki proces się odbył.

W zgłaszanej monografii dokonano po raz pierwszy obszernego i ważnego prawnie oraz historycznie, a nieznanego publicznie wcześniej, spisania kolejnych kroków, wydarzeń i przebiegu wielu dni śledztwa i samego procesu, które łącznie zajęły kilkanaście miesięcy 1945 i 1946 roku. Zaprezentowano w ten sposób nie tylko tworzenie się pierwszego zasobu wiedzy o obozie, kreowanie instytucji i podstaw prawnych ich działalności śledczej i karnej, opisano uwarunkowania działania sądu, ale też jego zaplecze prawne i mechanizmy oraz zaprezentowano działalność ludzi, którzy tworzyli te struktury bezpośrednio po wojnie. Do tej grupy uczestniczącej aktywnie w wydarzeniach dodano w opisie także licznie występujących dodatkowo byłych więźniów, urzędników, dziennikarzy, czy przypadkowych uczestników wydarzeń. W tym kontekście monografia odnosi się do wciąż aktualnej i dyskutowanej klasycznej „triady” wprowadzonej przez R. Hilberga („Sprawcy ofiary świadkowie Zagłada Żydów 1933-1945”, Warszawa 2007) dodając do niej nowe obserwacje.

W opinii Autora przeprowadzona przez niego analiza procesu stutthofskiego prowadzi do znacznego rozszerzenia pojęcia „świadków”, dodając do tej grupy ludzi o różnym stopniu zaangażowania w tło wydarzeń i w większości na pewno niebiernych obserwatorów. Monografia potwierdza i umacnia tym samym na konkretnym studium przypadku najnowsze naukowe spojrzenie na to zagadnienie, wskazując bardzo złożoną strukturę wewnętrzną i motywacje osób uznawanych za „obserwatorów uczestniczących” (np. E. Janicka, „Obserwatorzy uczestniczący zamiast świadków i rama zamiast obrzeży. O nowe kategorie opisu polskiego kontekstu Zagłady”, *Teksty Drugie* 2018/3).

Zgłaszana publikacja zestawia nie tylko przebieg samego procesu, ale także ustala i po raz pierwszy publicznie podaje ogólne, niestety bardzo niewielkie, liczby osób w ogóle sądzonych spośród byłej załogi KL Stutthof. Odnosi się przy tym także w swoim zakończeniu do współczesnych, praktycznie ostatnich, procesów sprawców z nazistowskich kacetów: byłego SS-mana z KL Stutthof (2020) i byłej sekretarki komendanta tego obozu (2022) toczonych przed niemieckimi sądami i obserwowanych w przestrzeni publicznej w ostatnich latach, które uznano za wizerunkową i warsztatową porażkę współczesnego wymiaru sprawiedliwości. W ich trakcie Autor był także jako ekspert i historyk zajmujący się tą tematyką konsultowany z kilkoma redakcjami i historykami niemieckimi. W tym kontekście zgłaszana praca ma wymiar ważnego głosu w dyskusji nad sądzeniem nazistowskich zbrodni w kolejnych dekadach powojnia, w różnych krajach i systemach prawnych.

Monografia „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” jest także również odniesieniem w dyskusji społecznej, jaka obecnie się toczy, a która jest związanym z relatywizacją historii. Odpowiada m.in. na pytanie: czy i jak sądenie sprawców świeżo po wydarzeniach różni się od podobnych czynności podejmowanych w dłuższym odcinku czasu mijającego od wydarzeń, co na różnych płaszczyznach zajmowało m.in. badaczy procesu członków załogi KL Auschwitz w latach 60-tych (np. H. Langbein, „Auschwitz przed sądem. Proces we Frankfurcie nad Menem 1963-1965”, Wrocław-Warszawa-Oświęcim 2011) i czy warto w ogóle podejmować się tego wyzwania mając świadomość ułomności ludzkiej pamięci, działania czynników politycznych, czy procesów społecznego formowania pamięci zbiorowej (np. P. Machcewicz, A. Paczkowski „Wina, kara, polityka. Rozliczenia ze zbrodniami II wojny światowej”, Kraków 2021).

Monografia generuje i wprowadza do dalszej naukowej dyskusji nowe pojęcie odnoszące się do prezentowanego zagadnienia. W tym celu użyto celowo, już w samym tytule, nowego terminu „lagrowi ludzie” dla określenia wpływu pobytu w obozie koncentracyjnym na zachowanie, postawę i czyny osób, które uznać można za retrospekcję przedwojennego społeczeństwa, a które w czasie wojny w różnych okolicznościach i rolach znalazły się za drutami niemieckiego obozu.

Jednym z wyróżników zgłaszanej publikacji jest ponadto połączenie wielu domen i dyscyplin wiedzy. Monografia „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” dzięki autorskiemu podejściu zarówno w formie, jak i treści przedstawia ostatecznie zagadnienie w szerokiej, wielopłaszczyznowej perspektywie, prowadząc odbiorcę do wniosków natury historycznej, prawnej, antropologicznej i psychologicznej. Jako praca historyczna oferuje tym samym o wiele więcej możliwości własnych wniosków i interpretacji, zależnych od profilu zainteresowań konkretnego odbiorcy. Tego typu złożoności i perspektywy prezentacji tematu nie oferowały dotychczas żadne opracowania poświęcone tematyce sądenia zbrodni nazistowskich obozów, które najczęściej koncentrowały się na samych procesach i bazowały tylko na źródłach sądowych.

Zaproponowana i przeprowadzona w monografii analiza wykazuje, że program przygotowania pogłębionego studium związanego z pierwszym sądeniem ludzi z obozu Stutthof stał się bardzo dobrym materiałem pogładowym dla kolejnych nowych i możliwych do realizacji projektów badawczych opartych na podobnych założeniach i źródłach.

ŹRÓDŁA I LITERATURA

Monografia „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” oparta została na bardzo szerokiej podstawie źródłowej. Zdecydowana większość z nich została zestawiona pierwszy raz przez Autora zgłaszanej pracy specjalnie na potrzeby tego projektu. W tym celu podjęta została bardzo zaawansowana i czasochłonna kwerenda w archiwach krajowych oraz zagranicznych, Autor dotarł także do wielu zasobów urzędów i osób prywatnych (zob. Bibliografia, s. 591-613).

Zasadniczym materiałem aktowym, na którym opiera się zgłaszana monografia było kilka tysięcy stron dokumentacji związanej ze śledztwem i procesem, która po jego zakończeniu i wydaniu wyroku trafiła do archiwów sądowych, a potem do zbiorów

Główniej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce, a z niej do Instytutu Pamięci Narodowej. Większość kart tego zbioru została zapisana ręcznie i wymagała starannej transkrypcji. Ten zasadniczy i wielotomowy zasób uzupełniają równie obszerne zbiory Archiwum Muzeum Stutthof zawierające zarówno akta poobozowe, jak i powojenne materiały aktowe oraz relacyjne oraz zasoby wewnętrznego archiwum zakładowego muzeum.

Poza wyżej wymienionymi w zgłaszanej monografii uwzględniono także szereg innych źródeł z kolejnych kilkunastu archiwów polskich i zagranicznych. Wśród materiałów krajowych były to m.in. zasoby urzędów USC w Sztutowie, Bydgoszczy, Gdańsku, zespoły z Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Generał Elżbiety Zawackiej w Toruniu, Archiwum Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w Gdańsku, Archiwum Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, Archiwum Instytutu Pileckiego, Archiwum Muzeum Więzienia Pawiak w Warszawie, Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Archiwum Państwowego w Bydgoszczy, Archiwum Państwowego w Gdańsku oraz Archiwum Państwowego w Malborku.

Z materiałów źródłowych, które wykorzystano w pracy nad zgłaszaną monografią wymienić należy źródła w kilku językach i z kilku krajów. W Niemiec uzyskano m.in. akta urzędów stanu cywilnego w Ulm i Wetter, szeroko przebadano także archiwa niemieckich muzeów-miejsz pamięci w Sachsenhausen (Oranienburg) oraz w Neuengamme (Hamburg), pomocne były także wybrane zespoły z zasobu Bundesarchiv Lichterfelde (Berlin) oraz mało znane w Polsce dokumenty z Archiwum Niemieckiego Czerwonego Krzyża w Monachium. Z materiałów amerykańskich w pracy wykorzystano wybrane zespoły Archiwum Narodowego USA (NARA). W podobny selektywny sposób pod kątem materiałów pomocnych w opracowywaniu tematu wykorzystano także rosyjskie dokumenty wojskowe z Centralnego Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej (CAMO). Niezmiernie ważne ponadto były ogromne i bardzo cenne materiały zebrane w wielomilionowej kolekcji akt osobowych z zasobu International Tracing Service w Bad Arolsen (Niemcy). Pozyskany w tych lokalizacjach przez Autora bardzo duży korpus wiedzy źródłowej umożliwił rozbudowaną konstrukcję pracy i przedstawienie zagadnienia na szerokim tle.

Wśród źródeł były zarówno akta wytworzone w okresie przedwojennym (np. księgi meldunkowe, dokumenty urzędowe, notatki osobiste), jak i materiały okupacyjne prezentujące perspektywę sprawców (w tym dokumenty sądowe oraz teczki i dokumentacja więziarska z wielu obozów koncentracyjnych) oraz dokumenty życia

społecznego i politycznego powojnia (w tym np. zbiór polskich akt więziennych, plany miejscowości, czy korespondencja urzędowa). Cennym uzupełnieniem tego historycznego zasobu były również materiały administracji z wielu miejsc Polski oraz Niemiec a także listy i korespondencja prywatna.

Do zasadniczego korpusu źródeł dołączono także bardzo liczne i poddane warsztatowej krytyce materiały dokumentacji mechanicznej: kroniki filmowe, mikrofilmy, zapisy wideo i audio wywiadów, archiwa prasowe oraz liczne zdjęcia ze zbiorów publicznych oraz prywatnych. Wiele z tych materiałów podano także złożonej autorskiej obróbce komputerowej w celu wyzyskania dotychczas nieznanymi treściami.

W zestawieniu wykorzystanej w pracy literatury uwzględniono prawie 300 pozycji oraz wiele tytułów prasowych i odnośników internetowych w języku polskim, niemieckim i angielskim. Są wśród nich zarówno pozycje klasycznej historiografii tematu II wojny światowej, historii Pomorza, czy dziejów Trzeciej Rzeszy, jak i najnowsze ukazujące się monografie i studia dotyczące współczesnych badań nad rozliczeniami wojny, historią obozów koncentracyjnych, biografiami osób z epoki, a także dzienniki oraz wspomnienia. Nie brakuje także opracowań na temat psychologii, socjologii, medycyny, wojskowości oraz edukacji, które nawiązywały do różnych aspektów prezentowanego zagadnienia. Najnowsze wykorzystane i bardzo cenne prace współczesnych badaczy ukazywały się w trakcie kończenia maszynopisu i zostały w nim uwzględnione (np. P.M.A. Cywiński, „Auschwitz. Monografia człowieka, Oświęcim 2021).

Wykorzystana, bardzo szeroka i w kilku elementach nieoczywista, baza źródłowa oraz wielodomenowej literatury jest potwierdzeniem niezwykle zasięgu oddziaływania pierwszego procesu stutthofskiego, a także potwierdzeniem dużej autorskiej ciekawości badawczej.

Konsekwencją przeprowadzonej kwerendy wielu źródeł było zastosowanie różnych metod postępowania badawczego, wśród których dominują wykład chronologiczny i biografistyka, oparte na krytycznej analizie i dowodzeniu. Stanowiło to dla Autora duże, absorbujące, interdyscyplinarne i ciekawe twórczo wyzwanie badawcze.

STRUKTURA

Układ wewnętrzny pracy determinowały analizowane kolejno problemy badawcze. Kolejne rozdziały pracy ułożone są w porządku chronologiczno-problemowym.

Zgłoszona monografia obejmuje wstęp, pięć zasadniczych rozdziałów, zakończenie, obszerne kalendarium, bibliografię, indeksy osobowe i miejscowości, streszczenie angielskie oraz obszerną wkładkę ilustracyjną i liczy łącznie prawie 700 stron.

W konstrukcji zgłaszanej monografii ważną rolę narracyjną odgrywają starannie wybrane autorsko cytaty ze źródłowych wypowiedzi osób biorących udział w opisywanych wydarzeniach. Zostały one celowo wyróżnione w składzie typograficznym. Podobną rolę odgrywają strony tytułowe rozdziałów oraz układ i rozłożenie rozbudowanej części ilustracyjnej monografii. Ich zadaniem było stworzenie kilku paralelnych poziomów komunikacji autora z odbiorcą publikacji i ułatwienie przyswajania treści, a także ich powtórnego wykorzystania.

Kolejne rozdziały i prezentowane zagadnienia ugrupowano tytułami w chronologiczne przedstawienie życia i działalności kilkunastu osób objętych śledztwem i aktem oskarżenia. Każdy z rozdziałów poprzedza krótki esej odnoszący się do danego zagadnienia, a po nim następuje źródłowa prezentacja tematu wraz z analizą oraz kończące rozdział podsumowanie tej części rozważań.

W większości z kolejnych rozdziałów zachowany został układ prezentacji treści związany z postaciami oskarżonych, kolejno: jednego SS-mana z załogi obozu, sześciu niemieckich nadzorczyń oraz dziewięciu polskich więźniów funkcyjnych oraz wyłaniający się z materiałów źródłowych obraz ich życia i działalności, a także odgrywanych ról społecznych. Kolejność ich prezentacji w danej podgrupie zasadniczo wynika z wieku i doświadczenia życiowego jednostki, które, jak założono, mogły mieć wpływ na ich zasób wiedzy i późniejsze zachowanie z obozie, zatem opis zaczynają osoby najstarsze, a kończą odpowiednio najmłodsze. Kolejno prezentowane są dzięki tej metodzie w uporządkowany i jednolity warsztatowo sposób sylwetki i biografie szesnastu osób.

Rozdział I: *Zwykli ludzie przedwojnia* (s. 21-54) prezentuje okres od urodzenia pierwszej z sądzonych osób, po wybuch wojny we wrześniu 1939 roku. Najstarsi sądzeni potem na procesie gdańskim oskarżeni, byli polscy więźniowie i kapo, urodzili się w 1895 roku, najmłodsze sądzone wówczas kobiety, były nadzorczyńe SS, miały w 1945 roku 22-23 lata. W tej części rozważań Autor prezentuje między innymi miejsce urodzenia i rodzinę danej osoby, wykształcenie, doświadczenie życiowe i zawodowe oraz informacje o jej postawie i czynach w dniach wybuchu II wojny światowej. Dla części Polaków, którzy potem trafili do Stutthofu, 1939 rok był kolejną wojną w życiu, dla innych było to zaś pierwsze i bardzo młodzińcze doświadczenie, którego

emocjonalne przeżywanie determinowała narodowość, aktywność polityczna, czy edukacja szkolna. Już w tej części monografii zarysowano szeroką panoramę terytorialną i społeczną tła w którym żyli późniejsi „lagrowi ludzie”.

Rozdział II: *W obliczu próby: wojna i obóz Stutthof* (s. 55-258) poświęcono na przedstawienie biografii wojennej kilkunastu mężczyzn i kobiet. Zaprezentowano w nim zarówno pierwsze aresztowania Polaków w Gdańsku, prowadzone według nazistowskich kryteriów rasowych, w wyniku których w Stutthofie znalazło się kilku późniejszych blokowych i kapo, jak i działalność niemieckiego SS-mana i policjanta, który dokonywał zatrzymań, a później stał się strażnikiem w obozie. Tę narrację uzupełniają odtworzone koleje życia osób młodszych, które w obliczu wojny angażowały się w różne działania antyniemieckie i w ich efekcie trafiły do obozu, jak też i codzienną edukację, pracę i wkraczanie w dorosłość niemieckich kobiet, które z własnej woli zgłosiły się na służbę do obozu latem 1944 roku. Ta część pracy szczegółowo prezentuje też okoliczności wejścia każdej z osób w świat za drutami, role jakie kolejno odgrywały w hierarchii, jak też i własne wybory i czyny, które później będą przyczyną ich karania. Narracja tego rozdziału kończy się w momencie zakończenia czasu wojny, co nastąpiło w różnych miejscach i okolicznościach dla każdej z tych osób wiosną 1945 roku.

Rozdział III: *Podjeżrani: poczucie winy i strategie obrony* (s. 259-392) odtwarza okoliczności identyfikacji i aresztowania kilkunastu podejrzanych mężczyzn i kobiet. Prezentuje kolejno ich pierwsze i następne zeznania, porównując ich zawartość, intencje złożenia, a także odniesienie do pierwotnego poczucia własnej winy. Tłem tych osobistych procesów wewnętrznych jest tworzenie się polskiego prawodawstwa i struktur związanych z sądzeniem przestępców wojennych.

Rozdział IV: *Oskarżeni: konfrontacja ze świeżą pamięcią powojnia* (s. 393-510) to szczegółowa analiza śledztwa, procesu i publicznego dochodzenia do zakresu winy każdej z kilkunastu osób, które potem w bardzo medialny sposób sądenia zbiorowo wiosną 1946 roku w Gdańsku. Przedstawiono w niej także przebieg kolejnych kilkunastu dni rozprawy oraz zgłaszane usprawiedliwienie od wydanych wyroków. W osobnych podrozdziałach zaprezentowano poza oskarżonymi także „stojących z boku” – śledczych oraz sędziów i prowadzony przez państwowe instytucje proces dochodzenia do prawdy o obozie w Stutthofie i winie oskarżonych, a także zaprezentowano publiczność i świadków w czasie procesu oraz towarzyszące mu i bardzo ważne wówczas reperkusje medialne czy społeczne.

Rozdział V: *Skazani i napiętnowani* (s. 511-558) prezentuje okres życia oskarżonych, zarówno skazanych, jak i uniewinnionych, po zakończeniu procesu. Zawarto w nim opis publicznej egzekucji 11 osób, która w bardzo symboliczny sposób zakończyła cały proces stutthofski i była także cezurą dla innych wydarzeń tego rodzaju w powojennej Polsce, a także dalsze losy kilku osób skazanych na więzienie lub uniewinnionych. Ustalona po raz pierwszy i podana publicznie w zgłaszanej monografii data śmierci ostatniej osoby skazanej w 1946 roku na karę więzienia – niemieckiej byłej nadzorczyńi SS, która zmarła w 1999 roku w wieku 92 lat, jest wykorzystana w *Zakończeniu* do uwspółcześnienia tematu, pozwalając na zakończeniu narracji w 2022 roku, ostatnim wyrokiem niemieckiego sądu na sekretarce komendanta KL Stutthof, a także wojnie ukraińskiej, która na naszych oczach uwypukla i aktualizuje temat odpowiedzialności „zwykłych ludzi” za zbrodnie wojenne.

WYKORZYSTANIE

W historiografii powojnia obóz koncentracyjny to najczęściej baraki, komora gazowa, krematorium i druty kolczaste oraz cyfry mające obrazować skalę dokonywanego w tych miejscach procesu odhumanizowanego uśmiercania. Zgłaszana monografia „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” bardzo zmienia to podejście, opierając się przede wszystkim na detaliczności i świeżości pierwszych zeznań zebranych zaraz po uwolnieniu z obozu.

Zaprezentowane w publikacji autorskie wyniki badań pozwoliły na otwarcie zupełnie nowych pól badawczych i sposobów prezentacji procesów sprawców z obozów koncentracyjnych. Wynika to z wszechstronnego wykorzystania pozyskanego zasobu źródłowego, który był tworzony bezpośrednio po wydarzeniach i stanowił pierwotną warstwę pamięci. Jego zaletą jest świeżość narracji i czas ich składania. Jest ona pozbawiona późniejszych i bardzo charakterystycznych kalek, zapożyczeń, czy schematów opowiadania, które są w pewnej części emanacją przetworzonej pamięci i synchronizacji przekazu do potrzeb społecznie przyjętego kanonu, co jest zauważalne w relacjach zbieranych przez historyków z miejsc pamięci i byłych obozów od lat 60-tych XX wieku.

Materiały śledztwa i pierwszego procesu stutthofskiego prezentowane w zgłaszanej publikacji dodały nowego wymiaru wiedzy na temat tego czym był pobyt w niemieckim obozie koncentracyjnym. Monografia „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” przekazuje tym

samym ludzki, bardzo osobisty i niestatystyczny wymiar historii. Mimo, że jest to nominalnie jedynie praca historyczna, często podaje w dyskurs zagadnienia z domeny psychologów, prawników, politologów i socjologów.

Monografia „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie” została udostępniona publicznie w obiegu księgarskim na początku 2023 roku. Szybko spotkała się z dużym zainteresowaniem i rezonansem społecznym. Partnerami jej wydania przez Muzeum Stutthof były dzięki zabiegom Autora dwa doświadczone wydawnictwa, które zapewniły jej dystrybucję na rynku krajowym, zarówno w księgarniach naukowych, jak i w Internecie. W kilku księgarniach książka była promowana specjalnymi ekspozycjami i uzyskała status „Bestseller” lub „Hit”. Nakład wykonany na poziomie 1000 egzemplarzy rozszedł się w ciągu kilku miesięcy.

Przed ukazaniem się monografii we współpracy z wydawnictwami Muzeum Stutthof zapowiadało pracę jako nowatorskie i ciekawe opracowanie podejmujące aktualne treści. Na rezonans książki wpływ miały działania związane z przemyślaną strategią dystrybucji, które opierały się na komunikatywności i umiejętnościach naukowo-edukacyjnych Autora opracowania. W skali Muzeum Stutthof i kooperujących wydawnictw przedsięwzięcie tego rodzaju nie ma odpowiedników i uznać je należy za bardzo udane. W ramach tych działań przeprowadzono kilkadziesiąt spotkań autorskich, prezentacji i rozmów o książce „Lagrowi ludzie. Śledztwo i pierwszy proces stutthofski (1945-1946). Opowieść o przemianie”. Każdorazowo ich przebieg i przekaz był dostosowywany do okoliczności, życzeń zapraszającego, czy profilu publiczności i miał charakter autorski.

Po ukazaniu się książki Autor wraz z partnerami osobiście promował i prezentował ją na różnych płaszczyznach, były to kolejno np.:

- wywiad na temat nowej książki w regionalnym „Dzienniku Bałtyckim”, największej gazecie codziennej na Pomorzu, zapowiedziany na okładce (kilkadziesiąt tysięcy odbiorców);

- obszerna rozmowa o książce w sobotnim magazynie Gazety Wyborczej, wyróżniony zdjęciem na okładce głównego wydania oraz całostronicowym otwarciem w magazynie historycznym (kilkaset tysięcy odbiorców);

- rozmowa na temat nowej książki w Radio Gdańsk i zaproszenie na organizowane spotkania w regionie;

- kilka filmików promujących wydawnictwo i jego prezentację w Gdańsku (wspólnie z IPN Gdańsk i Muzeum II Wojny);
- publiczna prezentacja i rozmowa ekspercka o książce w Gdańsku wraz z pokazem eksponatów związanych z tematem (Muzeum II Wojny Światowej, kilkuset uczestników);
- prezentacja książki w środowisku lokalnym Muzeum Stutthof w Sztutowie w Dzień Pamięci Ofiar Holocaustu (kilkudziesięciu uczestników);
- wykład i prezentacja tematyki książki na Szkoleniu Przewodnickim w Muzeum Stutthof (kilkadziesiąt osób);
- wykład i prezentacja regionalna książki w środowisku kaszubskim (Kaszubskie Forum Kultury w Gdyni, kilkadziesiąt osób);
- wykład i prezentacja książki w Sopocie (Muzeum Miasta, kilkanaście osób);
- wywiad i rozmowa ekspercka o książce w Żydowskim Instytucie Historycznym (online, kilkuset uczestników);
- wykład i prezentacja książki w środowisku akademickim (Wydział Nauk Historycznych UMK, kilkadziesiąt osób);
- prezentacja ekspercka w IPN Bydgoszcz (kilkadziesiąt osób);
- publiczna rozmowa podsumowująca odbiór książki na Pomorzu (Muzeum Gdańska oraz online, kilkuset uczestników);
- liczne wywiady i rozmowy lokalne w terenie powiązane z bieżącą działalnością Autora w Muzeum Stutthof.

W efekcie podjętych działań promocyjnych książka weszła do kanonu opowieści o najnowszej historii oraz odpowiedzialności za czyny popełnione w obozie. W 2023 roku Autor otrzymał wiele informacji, listów i maili związanych z tematyką książki, pytań czy próśb o spotkanie i rozmowę.

Książkę zauważono i zgłoszono do kilku prestiżowych konkursów. Została uhonorowana m.in. Nagrodą Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego im. Profesora Stanisława Salmonowicza za szczególne osiągnięcia w dziedzinie historii i prawa, wyróżnieniem w konkursie „Książka Muzealna Roku 2023”, książka była także w ścisłym finale konkursu „Książka historyczna roku 2023” oraz finałowej 20 książek analizowanych w ramach konkursu im. Kazimierza Moczarskiego w 2023 roku.

Proces powstawania zgłoszonej monografii, jak też i wieloletnia naukowo-edukacyjna praca w miejscu pamięci na terenie byłego KL Stutthof, były dla jej Autora jednym z najważniejszych życiowych i zawodowych doświadczeń.

Pozostałe obszary badawcze

Przez całą swoją karierę zawodową i naukową Autor zgłaszanej monografii jest związany z instytucją, której jednym z zadań statutowych jest prowadzenie badań naukowych, a która nie ma charakteru akademickiego. Muzeum i miejsce pamięci Stutthof łączy w sobie jednak bardzo wiele możliwości oddziaływania, które pozwalają zarówno na prowadzenie kwerend i działalności naukowej, obligują do jej upowszechniania poprzez publikacje, wystawy i prezentacje, mają także bardzo ważny wymiar edukacyjny, który pozwala materię historyczną przeformowywać w działania edukacyjne. Ten wymiar społeczny, transformacji wiedzy dla tworzenia na jej podstawie właściwych postaw społecznych i budowania pomostów między generacjami był, jest i będzie dla Autora zgłaszanej pracy szczególnie cenny w kontekście pracy naukowej.

Jako historyk Autor jest zatem także od ponad 25 lat w Muzeum Stutthof nauczycielem dla kolejnych generacji odbiorców wiedzy, przewodnikiem po materialnych pozostałościach traumy wojny, poszukiwaczem i popularyzatorem nowych źródeł wiedzy. W tym celu zbiera i archiwizuje źródła, pisze artykuły i książki, realizuje projekty edukacyjne i międzydyscyplinarne, przeprowadza wywiady, opracowuje mapy oraz wystawy, przygotowuje scenariusze zajęć edukacyjnych, filmów, czy wywiadów, a także organizuje i prowadzi wiele uroczystości memoratywnych i okolicznościowych dotyczących przeszłości. Załączony do niniejszego wniosku Wykaz osiągnięć Autora obrazuje ten właśnie charakterystyczny, pozaakademicki, muzealny, ale bardzo naukowy i szeroki pod względem formy obraz aktywności. Te wszystkie możliwości realizacji zawodowej oferuje Autorowi miejsce, w którym pracuje nieprzerwanie przez całe zawodowe życie.

Doktorat w formie drukowanej monografii naukowej ukazał się w 2015 roku. Od tego czasu Autor wydał 11 książek i map autorskich, współautorskich i redagowanych (kolejnych kilka jest w fazie realizacji), opublikował ponad 40 artykułów (kilka kolejnych jest zgłoszonych do druku lub w fazie recenzenckiej), zrealizował 2 wystawy, przeprowadził 2 projekty (kilka jest w fazie realizacji) oraz wygłosił ponad 100 prezentacji, referatów i wykładów.

Główne obszary naukowego zainteresowania Autor zgłaszanej monografii dzieli na kilka wiodących zagadnień tematycznych, które zostaną pokrótce omówione.

Historia obozu Stutthof

Temat dziejów pierwszego po wybuchu II wojny światowej obozu dla jeńców cywilnych, jaki utworzyli Niemcy już 2 września 1939, a który zakończył działanie dopiero 9 maja 1945 roku był i jest stale ważnym obszarem badań Autora, poczynając od pracy magisterskiej, a na ostatnich książkach kończąc. Zajmował się przy tym bardzo różnymi zagadnieniami, czasem o niewielkiej skali znaczenia, jak też o problemami węzłowymi. Z perspektywy Autora interesujące jest zarówno odtwarzanie faktów i procesu decyzyjnego, jak i rekonstrukcja zachowań ludzi i okoliczności ich działania, czyli z jednej strony swego rodzaju „źródłowa statystyka”, a drugiej zaś antropologiczny wymiar dziejów. Nie bez znaczenia jest przy tym fakt, że specyfika pracy zawodowej Autora powodowała, że w ciągu wielu lat mógł jako historyk konfrontować źródła poobozowe, z ich specyfiką urzędowej beznamietności, językiem i formą, z dziesiątkami spotkań i autorskich wywiadów z byłymi więźniami. Ten fascynujący proces inspirował i wciąż inspiruje do poszukiwań nowych tematów, rozszerzania interpretacji, czy kwerend, które prowadzą do odkrywania nowych źródeł do historii Stutthofu.

Wiele z takich zagadnień trafiło potem do wydanej w 2015 roku autorskiej książki „Naznaczeni. Stutthof-Obozy-Sztutowo w latach 1945-1962. Dzieje gminy, gromady i miejsca pamięci”, która poruszyła po raz pierwszy w takiej skali w historiografii obozu m.in. tematykę wzajemnego współlistnienia i interakcji między mieszkańcami Stutthofu, a więźniami obozu o tej samej nazwie. Taki zakres pracy i sposób ujęcia: niewielka miejscowość w „cieniu” obozu, nie ma odpowiednika w innych publikacjach na temat byłych obozów. Bardzo duże znaczenie dla historiografii ma też ukazany w tej książce proces zapomnienia, opuszczenia i muzealizacji terenu byłego Stutthofu przez kilkanaście powojennych lat. W tym kontekście dzieje powojenne terenu byłego obozu okazały się ciągiem wydarzeń politycznych i społecznych, który stanowił ewenement na skale całej Polski. Książka daje przede wszystkim odpowiedź na pytanie, dlaczego Muzeum Stutthof powstało dopiero w 1962 roku, a nie bezpośrednio po wojnie, tak jak podobne mu instytucje muzealne w Lublinie i Oświęcimiu. W tym kontekście praca ta wypełniła treścią bardzo duży obszar historycznego i społecznego zapotrzebowania.

Kolejna współautorska książka (wspólnie z dr T. Glinieckim, po 50%) „Stutthof 8/9 maja 1945. Historia i pamięć/Stutthof 8th/9th of May 1945. History and remembrance” wydana w 2020 roku podjęła z kolei bardzo szeroko i w innowacyjny

sposób zagadnienie „wyzwolenia” obozu Stutthof. W materiałach wykorzystano bardzo wiele nowych materiałów z archiwów sowieckich, nowych relacji więźniów i niemieckich obserwatorów wydarzeń, poddano także krytycznej analizie dziesiątki dotąd niepublikowanych zdjęć z kluczowych dni maja 1945 roku, kiedy toczyły się walki koło obozu i ostatecznie został on zajęty przez wojska Armii Czerwonej. Wykonana praca historyczna oparta na tych nowych źródłach pokazała zupełnie nowe wymiary końca wojny i Stutthofu i zdjęła otoczkę propagandową, którą opatrzone te wydarzenia w czasie PRL. Ciekawym ustaleniem były w tym zakresie m.in. narracje cywilów obserwujących proces „wyzwalania”, jak i poczynania sowieckiej komisji specjalnej oraz wysiłki ZSRR w latach 60-tych XX wieku w celu odszukania kilku kluczowych świadków wydarzeń i nadania wydarzeniom odpowiednio propagandowego tonu. Praca spotkała się z szerokim i dobrym przyjęciem, została do tego przygotowana także w formie dwujęzycznej, opatrzona dziesiątkami relacji, które pokazują wpływ upływu czasu na postrzeganie wydarzeń i ich kreowanie przez świadków zależnie od okoliczności. Na pewno też udało się dzięki niej zmienić kanon mówienia i interpretowania o 9 maja 1945 roku w Stutthofie, m.in. w zakresie semantyki używanej na organizowanych z tej okazji uroczystościach.

Kolejna autorska książka wydana przez Autora w 2020 roku „Dwie godziny w listopadzie... Wizyta Heinricha Himmlera w obozie Stutthof 23 listopada 1941 roku: geneza, przebieg, konsekwencje/ Two hours in November..., Heinrich Himmler's visit to Stutthof camp on 23 November 1941: the background, the course and the consequences” traktowała o jedynej w historii krótkiej wizycie szefa SS w Stutthofie. Do czasu publikacji tej pracy zasób wiedzy na jej temat opierał się na podawaniu jej daty oraz kilku wykonanych wówczas zdjęć. W książce na bardzo szerokiej bazie źródłowej zaprezentowano to wydarzenie w perspektywie jego tła i genezy, szczegółowego przebiegu, jak też i ważnych konsekwencji. Opisano w niej także szczegółowo biografie osób uczestniczących oraz ich funkcje w tym okresie. Na podstawie szczegółowej analizy zdjęć, relacji, dzienników i dokumentów wykazano spory wokół statusu obozu Stutthof, rywalizację między SS a strukturami NSDAP na Pomorzu, rolę jaką obóz odgrywał w 1941 roku w niemieckiej polityce okupacyjnej, a także codzienność funkcjonowania sprawców w okresie największych sukcesów Trzeciej Rzeszy. Ten sposób ujęcia tematu został dostrzeżony w publikowanych recenzjach naukowych i materiałach prasowych. Dwujęzyczna publikacja wydana starannie w dużym nakładzie stała się jednym z bestsellerów Muzeum Stutthof.

Kolejne dwie publikacje, które współautorsko przygotował Autor zgłaszanej monografii po 2015 roku to mapy i monografia ewakuacji pieszej więźniów KL Stutthof w 1945 roku, która do historii przeszła pod nazwą Marszu Śmierci. Jest to ważne regionalne wydarzenie historyczne, które wciąż spotyka się z zainteresowaniem rodzin byłych więźniów, jak też i potomków Polaków i Kaszubów ratujących osłabionych i uciekinierów, które co roku w kilkunastu lokalizacjach ma swoje uroczystości memoratywne.

Opracowana i wydana zespołowo (A. Kłys, E. Grot, M. Owsiniński, po 33%) w 2022 roku w dwóch wersjach językowych mapa „Upamiętnienia związane z więźniami obozu Stutthof na Pomorzu”/ „Sites of remembrance of Stutthof prisoners in Pomerania” została oparta na kilkuletnich badaniach terenowych i współpracy z parafiami i gminami na trasie Marszu Śmierci. Zaznaczoną na współczesnej mapie trasę konfrontowano na podstawie relacji o szczegóły topograficzne i układ dróg z 1945 roku, zaznaczono na niej i opisano szczegółowo prawie 60 miejsc: upamiętnień, mogił, tablic, kościołów, kapliczek i cmentarzy związanych z ewakuacją więźniów KL Stutthof. Żmudna i czasochłonna praca źródłowa i terenowa historyków opracowujących mapy spotkała się z dużym społecznym oczekiwaniem i przyjęciem w regionie. Łącznie rozdysponowano kilka tysięcy sztuk dwóch wydań mapy, które stały się podstawą do wielu działań lokalnych, w tym m.in. odnawiania pomników, odczytów i pokazów, czy odszukiwaniem ostatnich żyjących świadków wydarzeń.

Duże zainteresowanie i zapotrzebowanie współczesnym opracowaniem historii Marszu Śmierci spowodowało, że w 2023 roku Autor zainicjował i przygotował, współautorsko monografię „Marsz Śmierci. Ewakuacja piesza więźniów KL Stutthof i jego podobozów. 25 stycznia – 3 maja 1945. Wydanie II, rozszerzone i zmienione przez Agnieszkę Kłys i Marcina Owsinińskiego” (J. Grabowska, A. Kłys, M. Owsiniński, po 33%). Publikacja nawiązuje w sposób świadomy do pierwszego, wydanego w 1992 roku niewielkiego opracowania ówczesnej dyrektorki Muzeum Stutthof J. Grabowskiej, która zmarła w 2004 roku. Zajmowała się ona tematyką Marszu Śmierci od czasów studiów historycznych na UG, a potem w czasie pracy w muzeum. Jako Jej „muzealni uczniowie” postanowiliśmy podjąć ten temat ponownie. Tekst Grabowskiej został w tekście jako oddzielnie zaznaczona warstwa, opatrzone go także znacznie rozbudowanym i uwspółcześnionym zasobem przypisów do literatury i nowych źródeł. Praca zawiera także kilka kolejnych autorskich nowych rozdziałów, prezentujących m.in. tematykę osób ratujących więźniów i ich relacji, czy proces upamiętniania

wydarzeń, jaki został zapoczątkowany jeszcze w 1945 roku i który trwa do dzisiaj. Specjalnie na potrzeby tej publikacji opracowano 9 osobnych map tras każdej z kolumn więźniów nałożonych na niemiecką mapę terenowo-drogową z 1943 roku oraz 2 mapy schematyczne dokumentujące wszystkie trasy ewakuacji obozu centralnego oraz osobno trasy ewakuacji podobozów Stutthofu na terenie Pomorza i Prus Wschodnich w 1945 roku. Dzięki dotarciu do zupełnie nowych zbiorów relacji, archiwaliów, licznym wizom lokalnym w terenie, najnowszej literaturze przedmiotu w publikacji zdecydowanie powiększono stan wiedzy o Marszu Śmierci. Współczesne, rozszerzone i zmienione wydanie tego tematu jest pod względem objętości cztery razy większe od pierwotnego wydania z 1992 roku, zawiera także dziesiątki zupełnie nowych relacji więźniów i świadków oraz nieznanych wcześniej rysunków i fotografii. Wysoki nakład tej książki, którą promowano na dziesiątkach spotkań autorskich w terenie bardzo szybko się rozszedł, co świadczy, że książka ta trafiła w społeczne zapotrzebowanie.

Po 2015 roku Autor zgłaszanej monografii był także współautorem i kuratorem dwóch dużych wystaw historycznych, które stanowiły wizualne przedstawienie jego pracy jako historyka w muzeum.

Pierwsza z nich „Stutthof 8/9 maja 1945. Historia i pamięć” udostępniona została w 2020 roku stacjonarnie w Sztutowie (wspólnie z dr T. Glinieckim, po 50%). Za pomocą wielu środków wyrazu, w tym zdjęć, relacji, dokumentów i oryginalnej sowieckiej kroniki filmowej pokazywała ona wydarzenia z 9 maja 1945 roku oraz ich różne interpretacje w kolejnych epokach powojnia. Tak zaaranżowaną ekspozycję zwiedziło w muzeum przez dwa sezony kilkadziesiąt tysięcy ludzi.

Druga wystawa „Stutthof idzie...” Ewakuacja więźniów obozu koncentracyjnego Stutthof 25 stycznia - 12 marca 1945 roku” została opracowana w 2022 roku w formie mobilnej (wspólnie z A. Kłys, po 50%). Koncepcja tej ekspozycji przewidywała, że będzie ona pokazywana w terenie, gdzie toczyły się wydarzenia i towarzyszyła okolicznościowym uroczystościom. Zazwyczaj ich uzupełnieniem były wówczas nasze autorskie pokazy oryginalnych eksponatów i wykłady historyczne. W takich prezentacjach wystawy wzięło udział przez dwa lata kilka tysięcy mieszkańców Pomorza.

Wśród opublikowanych przez Autora od 2015 roku różnych artykułów na temat historii Stutthofu znajdowały się zarówno materiały o charakterze naukowym, jak i popularnonaukowym, zależnie od profilu i zapotrzebowania wydawców oraz oczekiwań ich odbiorców. Szczególnie cenne dla Autora były teksty prezentujące nowe pola

zainteresowań badawczych, ujęcie problemu lub wykorzystanie nowej bazy źródłowej. W tej perspektywie ważną rolę odgrywały np. publikacje w języku niemieckim, przygotowywane przez misję PAN w Wiedniu, gdzie Autor występował na wszystkich pięciu konferencjach międzynarodowych, z których materiały z trzech doczekały się publikacji (np. „Die drei Welten von Stutthof. Kurort – Lager – Normalität, [w:] „Unbeteiligte” und Betroffene. Aspekte der Wahrnehmung der NS-Konzentrationslager während des Zweiten Weltkriegs sowie nach Kriegsende, Bogusław Dybaś, Irmgard Nöbauer, Joanna Ziemska (Hsg.), Frankfurt am Main 2015). Ważnym elementem rozwoju naukowego Autora był także cykl artykułów w serii konferencyjno-wydawniczej „Auschwitz i Holocaust na tle zbrodni ludobójstwa XX wieku” (np. „Miejsce bez pamięci? Zanim powstało Muzeum Stutthof (1945-1962)”, [w:] „Skrwawione dusze. Prawda. Sprawiedliwość. Przebaczenie. Pojednanie”, pod red. A. Bartuś, Oświęcim 2015; „Przeobrażenia pamięci. Były więzień a upływający czas na przykładzie Krzysztofa Dunin-Wąsowicza”, [w:] „Świadkowie: między ofiarą a sprawcą zbrodni”, pod red. A. Bartuś, Oświęcim 2017; „Sprawca w propagandzie medialnej na przykładzie pierwszego procesu stutthofskiego, kwiecień-maj 1946”, [w:] „Jak rodzi się zło? Sprawcy, wykonawcy, pomocnicy”, pod red. A. Bartuś, Oświęcim 2018; „Bierność, odwaga i upadek nazistki: przypadek Erny Beilhardt, nadzorczyńi SS z KL Stutthof”, [w:] „Odpowiedzialność biernych”, pod red. Alicji Bartuś, Oświęcim 2021; „Ludowa sprawiedliwość: 4 lipca 1946 roku w Gdańsku”, [w:] „Co warto, co się opłaca: sprawiedliwi i kolaboranci”, pod red. A. Bartuś, Oświęcim 2022). Łącznie Autor zgłaszanej monografii uczestniczył we wszystkich kilkunastu dorocznych konferencjach z tej serii, był zarówno prelegentem, kilka razy prowadzącym, współtworzył także koncepcję jednej z nich.

Publikowane artykuły w zakresie warsztatu i materii podejmowanej przez Autora dotyczyły np. zarówno prezentacji nowego materiału źródłowego (np. „Stutthof w 1942 roku. Analiza rozszyfrowanej notatki brytyjskiego wywiadu”, Zeszyty Muzeum Stutthof, Nr 3(13) 2015), odnosiły się do historii przedmiotów (np. „Imadło wróciło do domu...”, [w:] Kwartalnik Prowincja, nr 28 (2/2017), lub podejmowały temat początków obozu Stutthof w 1939 roku (np. „Początki obozu Stutthof w materiałach śledztwa do pierwszego procesu stutthofskiego (maj–październik 1945)”, [w:] „Pomorze pod okupacją niemiecką. Jesień 1939”, pod red. Piotra Madajczyka, Warszawa 2021.

W profilu badawczym i publikacjach Autora zgłaszanej publikacji po 2015 roku zajmował się także m.in. dziejami podobozów i filii Stutthofu (np. „Filie obozu koncentracyjnego Stutthof przy gdańskich stoczniach 1944-1945” [w:] „Historia Stoczni Gdańskiej”, pod redakcją K. Knocha, J. Kufla, W. Polaka, P. Ruchlewskiego, M. Staręgi i A. Trzeciaka, Gdańsk 2018), jak i analizą historii powojnia w kontekście Stutthofu (np. „Między użytecznością a świętością... Były KL Stutthof chwilę po wyzwoleniu. Próby „zagospodarowania” terenu byłego obozu w latach 1945-1946”, [w:] „Miejsce „po” – miejsce „bez”, Kraków 2015; „Polityka i pamięć. Uroczystość odsłonięcia Pomnika Walki i Męczeństwa w byłych KL Stutthof 12 maja 1968 r.”, [w:] „Historia w przestrzeniach pamięci: Obozy-„miejsca po”-muzea”, pod red. T. Kranza, Lublin 2021; „Uroczystości na terenie byłego obozu Stutthof organizowane w okresie przed powstaniem Muzeum Stutthof (1945-1962)”, [w:] „Pomorze i świat w XX wieku. Między historią a politologią. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Gąsiorowskiemu”, pod red. Beaty Słobodzian i Jarosława Ocha, Toruń 2023; „Nie możemy nigdy zapomnieć. Amerykańscy kowboje w byłym obozie Stutthof w lutym 1947 r./ We must never forget. Seagoing cowboys in the former Stutthof concentration camp in February 1947”, Zeszyty Muzeum Stutthof, nr 11 (21), 2023).

Kilka z artykułów Autora monografii w okresie od 2015 podejmowało także zagadnienie przemian pamięci i jej formułowania w różnych okolicznościach i czasie (np. „Stutthof oboczyć muszę...” – pamięć o KL Stutthof w pierwszych latach po wyzwoleniu (1945-1946). Między pamięcią ocalałego a praktyką urzędnika”, [w:] „Znaki (nie)pamięci. Teoria i praktyka upamiętniania z Polsce”, pod red. M. Fabiszak, A.W. Brzezińskiej i M. Owsńskiego, Kraków 2016; „Stutthof na skraju wojny i pokoju – rozbieżności narracji wspomnieniowych z 8/9 maja 1945 roku”, [w:] „Przełomowe momenty wojen w świetle faktów i tradycji. Z dziejów wojskowości polskiej i powszechnej”, pod red. Andrzeja Niewińskiego, Oświęcim 2021, wspólnie z dr T. Glinieckim (po 50%). Bardzo ważnym autorskim doświadczeniem zawodowym był także obszerny artykuł związany relacjami na temat żydowskiego doświadczenia pobytu w KL Stutthof, opublikowany w prestiżowym roczniku Zagłada Żydów. Studia i materiały („Obóz żydowski w KL Stutthof i jego więźniowie w materiałach śledztwa i pierwszego procesu stutthofskiego w Gdańsku (1945–1946)”, Zagłada Żydów. Studia i materiały, nr 19, 2023).

Wśród publikacji w czasopiśmie Autor zgłaszanej monografii publikował także recenzje naukowe dotyczące tematyki Stutthofu i regionu (np. „(Recenzja): Jan

Dolny, Wspomnienia z obozu w Stutthofie i Potulicach więźnia o numerze 9889 w latach 1940-1945, wstęp i red. Józef Borzyszkowski, Zapiski Historyczne, t. LXXXVI, 2021, z.3, wspólnie z A. Kłys 25% i M. Owiński 75%); Dużą satysfakcją zawodową było dla niego także przygotowanie, przeprowadzenie i publikacja obszernego wywiadu z dwoma emerytowanymi profesorami UG i pracownikami Muzeum Stutthof na temat dekad ich pracy w Muzeum Stutthof („Pół wieku badań nad pomorską konspiracją w Muzeum Stutthof. Rozmowa z profesorami Bogdanem Chrzanowskim i Andrzejem Gąsiorowskim, Zeszyty Muzeum Stutthof, nr 10 (20), 2022) oraz publikacja Wspomnienia o swoim naukowym Nauczycielu („Prof. dr hab. Jan Sziling (1939–2023) – wspomnienie”, Rocznik Toruński, t. 50, 2023).

Podsumowując publikacje na temat obozu Stutthof, Autor zgłaszanej monografii chciałby podkreślić, że zagadnienie to analizuje i traktuje bardzo wszechstronnie, poczynając od genezy tego miejsca i jego przedwojennych korzeni, poprzez różne aspekty działalności obozu i jego podobozów, poprzez wydarzenia 1945 roku, jak ewakuacje, czy wejście Sowietów, a po upamiętnianie i dzieje Muzeum Stutthof wspólnie.

Apogeum i emanacją tego spektrum spojrzenia jest obecnie prowadzona z udziałem Autora praca nad wielotomową Nową Monografią Stutthofu, której struktura i konspekt są jego autorstwa, a które realizowana jest przez zespół naukowy, którego jest (wspólnie z prof. B. Chrzanowskim), koordynatorem i redaktorem. Projekt i jego strukturę Autor prezentował już na jednej z ogólnopolskich konferencji („Podsumowanie wiedzy i pamięci pokoleń: koncepcja Nowej Monografii obozu Stutthof i stan realizacji projektu, konferencja „Obozy niemieckie w latach 1939-1945 – aktualny stan badań”, Olsztyn 23-24.11.2022).

Historia regionu

Badanie dziejów Pomorza, szczególnie Żuław i Mierzei, Autor zgłaszanej monografii zapoczątkował od pierwszych lat swojej pracy w Muzeum Stutthof. Dużą motywacją w tym zakresie były znaczne luki w tematach i zakresie chronologicznym dotychczasowych badań. Jednym z największych braków był przede wszystkim brak nowych studiów i analiz związanych z okresem Wolnego Miasta Gdańska, wojny i „nowego otwarcia” 1945 roku na Żuławach. W tym czasie wielokrotnie Autor wykonywał kwerendy tematyczne w licznych archiwach w Gdańsku, Malborku, Bydgoszczy, czy Warszawie, jak i dokumentację terenową i wywiady z lokalnymi

świadkami wydarzeń. Nie bez znaczenia były przy tym, charakterystyczne dla regionu zamieszkania i działania Autora, kontakty z byłymi mieszkańcami i ich spuścizną zgromadzoną w archiwach i prywatnych zbiorach niemieckich. Autor był i jest zatem aktywny w korespondencji, jak i wymianie informacji z Niemcami i na formach niemieckojęzycznych. Gromadzony coraz większy zasób informacji wykorzystywany jest konsekwentnie do nowych autorskich publikacji i popularyzacji wiedzy o przeszłości regionu. Wiele z takich działań Autor zgłaszanej pracy przeprowadził także od 2015 roku, chodzi w tym kontekście o kilkadziesiąt form aktywności: wystąpień, referatów, publikacji, wywiadów, czy inicjatyw społecznych.

Szczególnie duży rezonans wywołała w tym zakresie opublikowana w 2017 roku autorska książka „Tiegenhof/Nowy Dwór w 1945 roku. Koniec i początek miasta na Żuławach”. Opracowanie w oryginalny sposób prezentowało wydarzenia całego 1945 roku w chronologicznym ujęciu, zaczynając opowieść od obchodów Nowego Roku 1945 roku w niemieckim mieście, a kończąc na rok późniejszych celebracjach świętowanych po raz pierwszy w mieście polskim, w nowych realiach politycznych i nową, polską ludnością. Wiele z opisywanych postaci i wątków było zupełnie nieznanymi w obiegu publicznym. Książka została zaprezentowana w ramach tradycyjnych obchodów Dnia Osadnika w 2017 roku i wywołała duże zainteresowanie oraz życzliwy odbiór mieszkańców Żuław. Autor otrzymał w związku z nią wiele nowych fotografii rodzinnych, dokumentów, czy map. Były one impulsem do dalszego działania w zakresie badania i popularyzowania historii regionu. Publikacja, wraz z programem jej promocji, została uhonorowana głównym wyróżnieniem Pomorskiej Nagrody Muzealnej w 2018 roku.

W latach 2014-2018 Autor zgłaszanej monografii był także jednym z inicjatorów i organizatorów serii konferencji naukowych z cyklu „Żuławy w 1945 roku”, które miały miejsce kolejno w Malborku, Sztutowie, Nowym Dworze Gdańskim i Gdańsku. Były one przeprowadzone w kooperacji Muzeum Stutthof w Sztutowie, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku i Muzeum Zamkowego w Malborku. Na każdej z nich udało się zgromadzić kilkunastu referentów oraz znaczną publiczność. Każda z konferencji miała także zwieńczenie w postaci osobnej, recenzowanej i starannie wydanej publikacji. Łączny nakład tych 4 tomów, z których ostatni, czwarty, Autor współredagował („Żuławy w 1945 roku. Niedomknięte księgi”, pod red. T. Glinieckiego i M. Owsieńskiego, Sztutowo 2018) wyniósł kilka tysięcy egzemplarzy. Stały się one trwałym dorobkiem współczesnych badaczy wojny i powojnia w

kontekście Żuław. W każdym z tomów Autor zgłaszanej monografii publikował swoje duże opracowania i studia („Niemcy w gminie Stutthof/Sztutowo w 1945 roku”, [w:] Żuławy w 1945 roku, pod red. A. Gąsiorowskiego i J. Hochleitnera, Sztutowo 2014; „Od „wyzwolenia” do pierwszej rocznicy... Armia Czerwona na Żuławach w latach 1945-1946 w świetle relacji polskich osadników i sprawozdań władz lokalnych”, [w:] „Żuławy w 1945 roku. Ludzie i ich opowieści, pod red. A. Gąsiorowskiego i J. Hochleitnera, Sztutowo 2015; „Pierwsze raporty osiedleńcze z Nowego Dworu – czas pionierów Żuław”, [w:] „Żuławy w 1945 roku. Źródła z niedalekiej przeszłości”, pod red. A. Gąsiorowskiego i J. Hochleitnera, Sztutowo 2017; „Żuławy na łamach Dziennika Bałtyckiego 1945-1948”, [w:] „Żuławy w 1945. Niedomknięte księgi”, pod red. T. Glinieckiego i M. Owsńskiego, Sztutowo 2018).

Budowanie świadomości historii lokalnej miało także w latach od 2015 roku dla Autora wymiar wielu wystąpień i wykładów otwartych, które cieszyły się bardzo dużą popularnością i są w części obecne w zapisie w Internecie, gdzie miały kilka tysięcy wyświetleń (np. „Koniec Tiegenhofu w marcu 1945 roku”, Żuławski Park Historyczny w Nowym Dworze Gdańskim, 10.03.2017), a także udziału w wydarzeniach takich jak „Kongres Żuławski”, gdzie Autor wygłosił historyczny referat otwierający, który opublikowano potem w materiałach pozjazdowych („Żuławy w 1945 roku”, [w:] „Wspomnienia osadników żuławskich”, pod red. M. Bernacka-Basek, Nowy Dwór Gdański 2015). Do tych działań można dodać też kilka kolejnych wystąpień na Dniach Osadnika w Nowym Dworze Gdańskim (np. „Tradycja i polityka. Pierwsze powojenne dożynki na Żuławach i Pomorzu w relacjach z epoki”, Dzień Osadnika 2019, Nowy Dwór Gdański, 28.09.2019) oraz materiały wprowadzające do publikacji źródłowych, które na prośbę wydawców Autor opatrzył specjalistycznym wstępem (np. „Człowiek, upór i żywioły, czyli Stefan Homan, woda i Żuławy”, [w:] Stefan Homan. Wspomnienia z delty Wisły 1945-1948, Nowy Dwór Gdański 2022).

Wśród autorskich publikacji o historii regionu także materiały publikowane w periodykach naukowych (np. „Polscy urzędnicy celni na Żuławach w okresie Wolnego Miasta Gdańska 1920-1939”, Rocznik Żuławski 2016), jak i opracowane na potrzeby regionalnych rocznic i obchodów (np. „Szkoła w Sztutowie, czyli ostatnie 70 lat historii rozpoczętej przed wiekami...”, [w:] „Sztafeta pokoleń. 70 lat polskich szkół w gminie Sztutowo”, Sztutowo 2015; „Stutthof/Sztutowo – „współczesny” dziennik sprzed 80 lat”, Kwartalnik Prowincja, nr 38 (4/2019); „Monument „Redemptor Hominis” jako upamiętnienie ważnego wydarzenia przy kościele parafialnym w Sztutowie”, Studia

Elbląskie, t. XXI, Elbląg 2020). Zarówno opracowanie tych tematów, jak i ich lokalna, pozytywna i liczna recepcja były i są dla Autora źródłem bardzo dużej zawodowej satysfakcji.

Z uznaniem naukowym spotkały się także obszerne i publikowane w kilku różnych ujęciach autorskie studia na temat niemieckich mieszkańców Stutthofu, które Autor wygłaszał na kilku międzynarodowych konferencjach. Zawarte w nich informacje, szczególnie w kontekście wiedzy i świadomości miejscowych Niemców na temat życia w sąsiedztwie obozu koncentracyjnego, a potem przez wiele dekad w sąsiedztwie miejsca pamięci, uznano przy tym za nie mające odpowiedników w historiografii innych tego rodzaju miejsc („Niemcy w Stutthofie i Sztutowie. Polityka władz wobec ludności autochtonicznej i postawy ludności pochodzenia niemieckiego w gminie Sztutowo w latach 1945-1989”, [w:] „Władze komunistyczne wobec ludności niemieckiej w Polsce w latach 1945-1989, pod redakcją A. Dziuroka, P. Madajczyka, S. Rosenbauma, Warszawa 2016; wersja niemiecka: „Die Deutschen in Stutthof und Sztutowo. Die Politik der Behörden gegenüber der deutschen Bevölkerung und Einstellungen deutschstämmiger Bevölkerungsteile in der Gemeinde Sztutowo zwischen 1945-1989”, [w:] „Die deutschen Minderheit in Polen und die kommunistischen Behörden 1945-1989”, A. Dziurok, P. Madajczyk, S. Rosenbaum (Hg.), Paderborn 2017; rozszerzona znacznie o zapisy źródłowe wersja polska: „Mieszkańcy narodowości niemieckiej w gminie Sztutowo w latach 1945-1989”, Zeszyty Muzeum Stutthof, nr 2(12)/2014).

W zakresie regionu wykraczającej poza samą sferę historii Autor zgłaszanej monografii był także inicjatorem kilku działań ważnych społecznie, jak wkopanie kapsuły czasu w rocznicę powstania polskiej gminy Obozy/Sztutowo w 2015 roku, organizacji cyklicznych obchodów Urodzin Gminy Sztutowo, czy ustawienia i budowy pomnika Stulecia Odzyskania Niepodległości w gminie Sztutowo w 2020 roku.

Autor zgłaszanej pracy, jako ekspert-specjalista, był także od 2015 roku wiele razy uczestnikiem badań i ankiet związanych z analizą współczesnej tożsamości regionalnej, czy żuławskiej prowadzonych przez wydziały społeczne UAM, czy UG. Był także jednym z recenzentów pracy na ten temat (Recenzja publikacji „Żuławy i Powiśle. Kreowanie tożsamości lokalnych i regionalnych po 1989 roku” A. Paprot-Wielopolskiej, Rocznik Ziemi Zachodnich i Północnych nr 2/2018).

Do tego zestawu aktywności i doświadczeń można również dodać w ostatnich latach przynajmniej kilkanaście autorskich wywiadów prasowych, telewizyjnych na temat historii Pomorza i Żuław.

Edukacja w miejscach pamięci

Wiele lat pracy Autora zgłaszanej monografii w Muzeum Stutthof w Sztutowie to współpraca ze środowiskiem edukacyjnym. W tym czasie opracował, prowadził i prowadzi w tym zakresie wiele różnorodnych działań: jest przewodnikiem, edukatorem, wykładowcą, ekspertem dla grup. Organizował liczne autorskie zajęcia, prowadził warsztaty, wykłady, opracowywał scenariusze zajęć edukacyjnych, pobytów studyjnych, międzynarodowych wymian i spotkań młodzieży, obozów letnich, czy wyjazdów terenowych.

Autor zgłaszanej publikacji stworzył i opublikował koncepcję edukacyjną Muzeum Stutthof, która funkcjonowała od 2009 w wielu kolejnych wersjach jako drukowana broszura pt. „Oferta edukacyjna Muzeum Stutthof” i miała także swoje kolejne formy w zapisach na stronach internetowych muzeum. Pierwsze, bardzo mocne i innowacyjne działania publikacji w tym zakresie Autor podjął jeszcze w 2012 roku, kiedy z jego inicjatywy i przy redakcji powstał pakiet materiałów edukacyjnych („Pamiętamy, pamiętam... Pomorze Gdańskie i obóz Stutthof 1939-1945. Materiały edukacyjne”, pod red. M. Owsńskiego, Warszawa-Sztutowo 2012, ISBN: 978-83-30834-5-9 (wyróżnienie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Sybilla 2012 w konkursie na muzealne wydarzenie roku, przyznana w 2013).

Zbudowana w ten sposób „marka” edukacji w Muzeum Stutthof była potem przez Autora rozwijana o kolejne publikacje i działania przy czym wiele z tych działań było prowadzonych przed 2015 równoległe do badań historycznych (np. „Opowiadam wam swoją historię” - Odchodzące pokolenie świadków a przyszłość pracy edukacyjnej polskich muzeów martyrologicznych na przykładzie Muzeum Stutthof w Sztutowie”, [w:] Konferencja Polskich Muzeów Historycznych, pod red. A. Kubisiak, Poznań-Gniezno 2011; „Stutthof uczy: edukacja we współczesnym muzeum martyrologicznym na przykładzie działań Muzeum Stutthof w Sztutowie”, Biuletyn Fundacji Generala Elżbiety Zawackiej, Toruń, rocznik XXIV/2012 (nr 62); „Wystawiennictwo i edukacja we współczesnym polskim muzeum martyrologicznym na przykładzie działań Muzeum Stutthof w Sztutowie”, Historia w Muzeum. Formy i środki prezentacji I, Bydgoszcz 2013; „Projekt „Pomorska Teka Edukacyjna” i regionalny program edukacyjny „Być

Polakiem na Pomorzu Gdańskim 1920-1945. historia dotyczy zwykłych ludzi” jako nowe spojrzenie na regionalną edukację pozaszkolną na przykładzie działań Muzeum Stutthof w Sztutowie”, [w:] Historia ludzi. Historia dla ludzi. Krytyczny wymiar edukacji historycznej, pod red. Iwona Chmura-Rutkowska, Edyta Głowacka-Sobiech, Izabela Skórzyńska, Kraków 2013).

Ważnym szczegółem autorskiej pracy edukatorskiej i publicystycznej na tym polu było ściśle współdziałanie (m.in. wymiana scenariuszy, opinii, poglądów, uczestnictwo w seminariach i konferencjach) z licznym gronem specjalistów, metodyków, w tym specjalistów z Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku, gdańskiego oddziału Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, czy koleżanek i kolegów z Międzynarodowego Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście w Oświęcimiu.

Istotną była i jest wciąż dla Autora osobiście i dla jego muzeum aktywność związana z prezentacją edukacji w miejscu pamięci, która zasadniczo różni się od terminu kojarzonego z klasyczną edukacją muzealną. Była ona kontynuowana i rozwijana po 2015 roku w szeregu autorskich wystąpień, publikacji i konferencji. Wśród tych działań były zarówno wystąpienia z konferencji oraz teksty drukowane w periodykach branżowych dla nauczycieli (np. „Wspólne myślenie i wspólne działanie we wspólnych sprawach, „Edukacja Pomorska”, nr 77-78/2016), jak i konferencje międzynarodowe (w 2015 roku w Wiedniu) oraz towarzyszące im publikacje o charakterze teoretycznym (np. „Die Biographieerzählung als museumspädagogische Leitlinie des Museums Stutthof. Bisherige Erfahrungen und Zukunftspläne, [w:] Auschwitz im Kontext. Die ehemaligen Konzentrationslager im gegenwärtigen europäischen Gedächtnis, pod red. Bogusława Dybasia, Irmgard Nöbauer i Liliany Radonic, Frankfurt am Main 2017).

Zwieńczeniem tych działań i doświadczeń było dla Autora zgłaszanej monografii jego ostatnie, jako kierownika Działu Oświatowego Muzeum Stutthof, wystąpienie na międzynarodowej konferencji edukacyjnej dla praktyków i teoretyków edukacji w miejscach pamięci w Oświęcimiu w 2018 roku, które ukazało się także drukiem („Realizacja założeń pedagogiki włączającej w Muzeum Stutthof”, [w:] Edukacja o Auschwitz i Holokauście w autentycznych miejscach pamięci. Stan obecny i perspektywy na przyszłość, pod red. P. Trojańskiego, Oświęcim 2019).

Od 2019 roku Autor formalnie przeszedł na stanowisko kierownika Działu Naukowego, jednak wciąż z dużym zainteresowaniem obserwuje współczesne tendencje w edukacji o i w miejscach pamięci. W kontekście swoich osobistych

doświadczeń jest mocno przekonany, że kontekstowa i autorska edukacja pamięci powinna być zasadniczym elementem związanym ze zwiedzaniem muzeów martyrologicznych.

Muzealnictwo

Teoria i praktyka muzealnictwa w profilu badań i publikacji Autora zgłaszanej monografii ma przede wszystkim kontekst związany z placówkami o profilu martyrologicznym. W tym zakresie Autor uczestniczył w licznych konferencjach i dyskusjach na wielu polach wymiany poglądów. Był przy tym w różnych formach: jako organizator działania i konferencji, prelegent, redaktor tomu pokonferencyjnego, ekspert, czy moderator dyskusji. Od wielu lat działa także w pomorskim oddziale Stowarzyszenia Muzealników Polskich.

Jeden z autorskich projektów muzealnych zyskał duży rozgłos i branżową renomę. Od 2010 roku Autor zgłaszanej publikacji był inicjatorem i autorem koncepcji pierwszego „Forum Pamięci – Seminarium polskich muzeów martyrologicznych”. Jest ono od tego czasu dorocznym spotkaniem kilkudziesięciu osób z Polski (oraz Muzeum Holocaustu z USA) i jest uznawane za najważniejsze doroczne spotkanie specjalistów z tej branży. Autorska koncepcja programu tych spotkań zakłada wymianę najnowszych doświadczeń, poglądów, obserwacji i materiałów różnych instytucji oraz część związaną ze zwiedzaniem terenu i ciekawych historycznie lub muzealnie miejsc. W ciągu kilkunastu lat realizacji Forum Pamięci, a odbywa się ono zawsze tylko w Sztutowie, było ono asumptem do zacieśniania współpracy międzymuzealnej, wspólnych projektów, lobbowania rozwiązań prawnych, czy budowania wystaw. O randze i znaczeniu tego spotkania świadczy fakt, że wśród gości Forum, poza muzealnikami, byli także ministrowie i naczelnicy departamentów z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Ministerstwa Edukacji Narodowej. Na prawie każdym z tych spotkań, których Autor był organizatorem i koordynatorem, wygłosił prezentacje na temat bieżących realizowanych tematów edukacyjnych, naukowych, czy wydanych w Muzeum Stutthof swoich książek.

W kwestii muzealnictwa i pamięci w zawodowym dorobku Autora zgłaszanej monografii ważne miejsce zajmują także między innymi dwie interdyscyplinarne ogólnopolskie konferencje, jakie zorganizował w Sztutowie, a które uwieńczone zostały ważnymi publikacjami zbiorowymi, których był współredaktorem i autorem. Obie realizowano wspólnie ze środowiskiem naukowym UAM z Poznania. Publikacje

związane były z analizą współczesnej pamięci pamiętania w perspektywie muzeów i miejsc pamięci („Obóz-Muzeum. Trauma we współczesnym wystawiennictwie, zbiór studiów pod red. M. Fabiszak i M. Owsinińskiego, Kraków 2013; Znaki (nie)pamięci. Teoria i praktyka upamiętniania w Polsce, zbiór studiów pod red. M. Fabiszak, A. W. Brzezińska, M. Owsiniński, Kraków 2016). Książki te są wciąż aktualne i definiują proces zmiany pamięci komunikatywnej w kulturę.

Innym rodzajem autorskich publikacji i obszaru zainteresowań jest kwestia pamięci, analizowana na przykładzie Stutthofu w warstwie zarówno osób kształtujących pomniki (np. „Wiktor Tołkin i Stutthof – rzecz o formie, wspólności i testamencie”, [w:] Wiktor Tołkin. Ślady, Gdańsk 2014), jak i uroczystości memoratywnych („Uroczystości na terenie byłego obozu Stutthof organizowane w okresie przed powstaniem Muzeum Stutthof (1945-1962)”, [w:] Pomorze i świat w XX wieku. Między historią a politologią. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Gąsiorowskiemu, pod red. Beaty Słobodzian i Jarosława Ocha, Toruń 2023).

Podsumowaniem i zauważeniem głosu Autora zgłaszanej monografii w kwestii muzealnictwa pamięci jest zaproponowana mu rola moderatora dyskusji eksperckiej w 2021 roku („Znicze w naszych dłoniach. Pozytywne aspekty wpływu dorobku naukowego i muzealniczego w Polsce, w sferze zachowania miejsc pamięci Holokaustu, na relacje polsko-żydowskie”, Przegląd: Przeszłość/Przyszłość Fundacji im. Kurtyki, Warszawa, 29.08.2021). Jej przebieg był w całości autorską koncepcją, która spotkała się z dobrym przyjęciem publiczności, zaś zapis jest obecny w Internecie. W sesji, której przewodniczył Autor wzięli dr hab. Sebastian Piątkowski (IPN Radom), dr Aleksandra Namysło (IPN Katowice) oraz dr Piotr Setkiewicz (Muzeum Auschwitz-Birkenau). Uczestnicy obrad w zaprezentowanych przez siebie referatach oraz podczas późniejszej dyskusji dokonali przeglądu oraz podsumowania polskich inicjatyw, mających na celu upamiętnienie Holokaustu w wymiarze badawczym i muzealnym.

Podsumowując obszary zainteresowań badawczych Autora zgłaszanej pracy, które podzielono na kilka wyżej omówionych zakresów tematycznych, warto podkreślić konsekwentny i stały rozwój naukowy, dla którego rok 2015 i stopień naukowy stanowił ważną cezurę. Większość z kwerend i publikacji wynika z osobistego zaangażowania i ciekawości historyka, zaś praktycznie wszystkie ich efekty w postaci książek, wystaw, czy filmów mają od razu przełożenie na ich autorską konwersję w obiegu społecznym

w postaci licznych spotkań, wykładów, czy prezentacji w dziesiątkach lokalizacji na Pomorzu i w Polsce.

W swojej pracy Autor był wielokrotnie oceniany pozytywnie, otrzymał także kilka istotnych wyróżnień ze strony gremiów zewnętrznych, wśród których są zarówno nagrody i nominacje w prestiżowych konkursach muzealnych i wydawniczych, zgłoszenia i wyróżnienia w konkursach na muzealne wydarzenie roku, nagrody muzealne, funkcje eksperckie, czy doradcze, a także nagrody i wyróżnienia wójtów, burmistrzów i starostów, wskazujące na dobry i lokalnie ważny odbiór publikowanych autorsko treści. Z pełnym przekonaniem Autor zgłaszanej publikacji może powiedzieć, że umie dzielić się swoją wiedzą z różnorodnymi grupami odbiorców.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W czasie swojej pracy zawodowej w Muzeum Stutthof Autor prowadził i prowadzi liczne formy współpracy z partnerami zewnętrznymi. Z racji specyfiki miejsca, byłego niemieckiego obozu Stutthof, był między innymi kilkadziesiąt razy w Niemczech, Austrii i tamtejszych instytucjach muzealnych, kulturalnych i społecznych, biorąc udział w licznych wymianach, konferencjach, czy objazdach studyjnych. Był w związku z tym m.in. w prawie wszystkich niemieckich i austriackich muzeach na terenach byłych obozów oraz wielu innych miejscach pamięci. Nawiązane wówczas aktualne i cenne do dziś kontakty z ich pracownikami naukowymi są wciąż bardzo efektywnym forum współpracy przy obopólnej bieżącej wymianie informacji, źródeł, czy szukaniu odpowiedzi na pytania naukowe. Współpraca z tym licznym i kompetentnym gremium naukowców jest dla Autora zgłaszanej monografii codzienna praktyką.

Podobnie jest z polskimi muzeami i miejscami pamięci, a także Instytutem Pamięci Narodowej (centrala i oddziały), gdzie, nie tylko dzięki dorocznemu Forum Pamięci, ale także dziesiątkom spotkań w terenie, wizytom i konferencjom Autor uzyskuje bardzo szybko fachowe materiały oraz odpowiedzi od Koleżanek i Kolegów.

Efektom tego są między innymi także międzyinstytucjonalne projekty konferencji i wydawnictw, które w ostatnich latach Autor realizował we współpracy z Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku oraz gdańskim oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej. W latach 2021-2023 zrealizowano między innymi cykl wspólnych

konferencji prezentujących najnowsze aspekty badań nad różnymi aspektami wojny i okupacji Pomorza Gdańskiego. W każdej z tych konferencji Autor występował jako jej inicjator, członek komitetu redakcyjnego, koordynator instytucjonalny, a także prelegent.

W 2022 roku była to najpierw konferencja związana z ZWZ-AK na Pomorzu i 80. Rocznica przekształcenia tej organizacji. Materiał, którego Autor zgłaszanej monografii był też współredaktorem, ukazał się drukiem („Polska Walcząca na Pomorzu. Struktury i ludzie konspiracji”, pod red. D. Czerwińskiego, M. Kubickiego i M. Owińskiego, Gdańsk-Sztutowo-Warszawa 2023).

Druga z tych ogólnopolskich konferencji odbyła się pod koniec 2022 roku i jej tematem była „Polityka germanizacyjna niemieckich władz okupacyjnych na Pomorzu Gdańskim 1939–1945”. Autor wygłosił na niej referat „Lotnicze zdjęcia obozu Stutthof z czasów II wojny światowej. Obszerny tom pokonferencyjny, którego Autor jest współredaktorem, jest obecnie w przygotowaniu do druku i ukaże się w 2024 roku.

Trzecia i ostatnia z cyklu tych konferencji miała miejsce jesienią 2023 roku. Nosiła tytuł „Powojnie pomorskiej pamięci. Historia i upamiętnianie II wojny światowej na Pomorzu Gdańskim 1945-2020” i w tym wypadku Autor zgłaszanej monografii jest w całości autorem jej koncepcji. Wygłosił na niej także referat „Starosta, sędzia, prokurator – pierwsze powojenne dokumenty polskich urzędników na temat byłego KL Stutthof”. Tom pokonferencyjny ze współudziałem redakcyjnym Autora jest obecnie przygotowywany do wydania.

Innymi efektami ścisłej współpracy z innymi instytucjami są także liczne autorskie wywiady, wykłady i spotkania autorskie realizowane w kooperacji międzyinstytucjonalnej lub na indywidualne zaproszenia. W ostatnich latach wyróżnił się w tym kontekście na pewno wątek procesów stutthofskich i książki na ten temat.

Do grona instytucji i redakcji z którymi Autor zgłaszanej monografii aktywnie i często współpracuje należą obecnie m.in.: Muzeum Gdańska, Muzeum II Wojny Światowej, IPN w Gdańsku, Państwowe Muzeum na Majdanku w Lublinie, Muzeum Auschwitz-Birkenau, Dziennik Bałtycki, Gazeta Wyborcza, Wydawnictwo Region, Wydawnictwo Księży Młyn, Fundacja General Elżbiety Zawadzkiej w Toruniu. Przykładem takich działań tylko z ostatnich kilkunastu miesięcy mogą być np. wywiady („Wywiad „Powstańcy warszawscy i Warszawiacy w KL Stutthof”, IPN TV, 13.07.2022; Wywiad „Gdańska Norymberga. Jak sądzono ludzi, którzy w KL Stutthof stali się katami”. Dziennik Bałtycki, nr 16 (23772), 20.01.2023; Wywiad: Gdańska

Norymberga. Kim byli skazani na śmierć strażnicy ze Stutthofu?, *Gazeta Wyborcza*, nr 29.10221,1, 4-5.02.2023), a także, szczególnie osobiście dla Autora ważny, referat inauguracyjny I Kongres Historyków Konspiracji w Toruniu sprzed kilku lat („Książki, relacje, archiwa i co z tego wynika? Wykorzystanie biografii świadków historii i członków konspiracji w działalności edukacyjnej na przykładzie Muzeum Stutthof w Sztutowie, Sesja Naukowa Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej w Toruniu i I Kongres Historyków Konspiracji Niepodległościowej, Toruń 12.11.2015).

Jeszcze przed 2015 rokiem Autor zgłaszanej monografii był kilkakrotnie w Izraelu, w 2007 był to dłuższy pobyt studyjny w ramach studiów podyplomowych. W tamtym czasie odbył również dwa dłuższe staże naukowe w niemieckich instytucjach pamięci. Jeden z nich (miesiąc) odbył się w Gedenkstätte Deutscher Widerstand w Berlinie. Zapraszającym była ta placówka naukowa. Swój pobyt w tej placówce Autor poświęcił na zebranie unikalnych i nieznanych w Polsce materiałów źródłowych i relacyjnych dotyczących osób więzionych w KL Stutthof, które były w kręgu osób organizujących zamach na Hitlera z 20 lipca 1944 roku. Drugi staż naukowy (trzy miesiące) Autor odbył na zaproszenie Stowarzyszenia Muzealników Nadrenii Północnej-Westfalii. Miejscem pracy było Mahn- und Gedenkstätte Düsseldorf. W trakcie tej pracy Autor zgłaszanej monografii zebrał wiele materiałów i niemieckiej literatury na temat muzealnictwa pamięci i historii Trzeciej Rzeszy. Zwiedził także wówczas kilkadziesiąt placówek muzealnych w landzie, w tym miejsca byłych obozów jenieckich, ośrodków pracy przymusowej i byłych ośrodków SS (w tym zamek Wewelsburg), które pozwoliły mu zapoznać się z perspektywą wystawienniczą i wyzwaniem niemieckiej sieci muzealnej. Materiały te opracował w postaci pracy podyplomowej na studiach muzealnych na Uniwersytecie Jagiellońskim, które została potem opublikowana.

Każdy z tych wyjazdów owocował w liczne nowe znajomości, plany i kończył się publikacjami opisującymi specyfikę pracy w zagranicznych instytucjach kultury. Staże w Niemczech były z kolei dla Autora okazją do zebrania materiałów do pierwszego naukowego opisanie Obozu Specjalnego w KL Stutthof. Obszerny artykuł na ten temat, oparty prawie w całości na niemieckich źródłach, zweryfikował bardzo istotnie stan wiedzy na temat tej, bardzo tajemniczej wcześniej, części obozu („Sonderlager. Obóz specjalny w KL Stutthof 1944-1945”, *Zeszyty Muzeum Stutthof*, nr 1(11), 2013).

Szczególnie w warstwie aktywności międzynarodowej Autor zgłaszanej monografii ceni sobie także wykazywane już wyżej efekty wieloletniej współpracy, konferencje i kilka publikacji realizowanych w ramach pobytów w Stacji Polskiej PAN w Wiedniu. Jeszcze wcześniej, jako jeden z pierwszych muzealników w Polsce, Autor realizował jako koordynator instytucjonalny międzynarodowy projekt UE pt. MEMORIAL. A digital document workbench for preservation of personal records in virtual memorials – Archive of the Museum Stutthof and user document class definition, Projekt 5. Programu Ramowego Komisji Europejskiej w rozdziale Technologie Społeczeństwa Informacyjnego (Information Society Technologies – IST), w dziedzinie III akcji kluczowej (Key action III) pt. „Narzędzia i przekaz multimedialny” („Multimedia Content and Tools”) w dziale III.1.2 „Dziedzictwo dla wszystkich” („Heritage for all”).

Po 2015 roku Autor realizował kilka projektów o charakterze krajowym. Jednym z nich była wdrożona przez niego autorska koncepcja zajęć edukacyjnych związanych z historią obozów i pamięci kolejnych generacji dla ośrodków penitencjarnych.. Program „Żywa Pamięć” to cykl prelekcji i zajęć dla osadzonych w więzieniach i aresztach śledczych, realizowany od 2011 roku przez Muzeum Stutthof w ośrodkach penitencjarnych w Malborku, Elblągu, Gdańsku i Bydgoszczy. W jego trakcie Autor zgłaszanej monografii przeprowadził kilkadziesiąt wizyt, spotkań, prelekcji, w jego ramach osadzeni zwiedzali także teren byłego obozu i pracowali w muzeum. Program był pokazywany jako przykład dobrej praktyki w raportach Ministerstwa Sprawiedliwości.

Kolejny projekt był realizowany przez Autora na podstawie wniosku o dofinansowanie skierowanego do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2022 roku. Działanie pod nazwą: „Upamiętnienie trasy i ofiar Marszu Śmierci więźniów KL Stutthof w 1945 roku” miało na celu przygotowanie i ustawienie w terenie kilkudziesięciu zestandaryzowanych tablic informacyjno-historycznych w miejscach związanych z historią Stutthofu i losami jego więźniów. Szacowany koszt z grantu to ponad 120 tysięcy PLN. Wspólnie z Agnieszką Kłys w czasie wielu wyjazdów i spotkań w terenie, Autor nawiązał i rozszerzył kontakty z gestorami lokalnymi, dokonał zebrania dokumentacji oraz opracował teksty tablic, nowe mapy, zbiory relacji dostępne tylko lokalnie. Zajął się także w ramach projektu koordynacją wykonania projektów graficznych i stelaży oraz scenariuszami uroczystości udostępnienia nowych informacji. Projekt uzyskał wyróżnienie w konkursie Pomorskiej Nagrody Muzealnej w 2023 roku.

Wielkim wyróżnieniem dla Autora zgłaszanej monografii było zaproszenie do udziału w specjalnym wyjeździe studyjnym do USA. Projekt przeprowadzono dla grupy kilku osób z Polski w 2018 roku. Pobyt studyjny nosił tytuł „Holocaust and Human Rights Education in the United States” i był realizowany przez Autora na zaproszenie Departamentu Stanu w ramach programu International Visitors Leadership Program w Waszyngtonie i Nowym Jorku. W czasie pobytu w USA Autor miał okazję zwiedzić kilkanaście amerykańskich instytucji zajmujących się historią Holocaustu i edukacją opartą na pamięci, w tym tak sztandarowe jak Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie, Muzeum Żydowskie w Nowym Jorku oraz Muzeum 9/11 w Nowym Jorku. Miał wówczas także okazję zapoznać się z pracą organizacji federalnych i pozarządowych zajmujących się edukacją młodzieży, podnoszeniem kwalifikacji nauczycieli, wysłuchać kilku interesujących wykładów, czy zwiedzić archiwa w/w instytucji. Poznał także wówczas wielu ciekawych ludzi zajmujących się podobnymi sferami badań, z kilkoma z nich Autor podtrzymuje wciąż wymianę informacji. Pobyt studyjny w USA na pewno był także asumptem do rozwijania własnych sposobów komunikacji z odbiorcami naszej pracy, w tym podjęcia nowych kierunków badań. Pobyt studyjny w USA był dla Autora zawodowo i osobiście na pewno jednym z najważniejszych doświadczeń.

W 2022 roku Autor zgłaszanej monografii rozpoczął współpracę z Muzeum Stutthof z Danią, w tym przede wszystkim Związkiem Polaków i polską ambasadą. Efektem tej współpracy była współorganizacja uroczystości rocznicowych ku pamięci więźniów KL Stutthof wyzwolonych przez Duńczyków 5 maja 1945 roku w Klintholm na wyspie Moen. W czasie tych działań Autor podjął także współpracę z duńskimi historykami, które być może w kolejnym roku doprowadzą do polskiego wydania ich najnowszej monografii ewakuacji morskiej KL Stutthof.

Najnowszym projektem realizowanym przez Autora zgłaszanej monografii w formie międzynarodowej jest polsko-włoska kwerenda oraz planowana konferencja i publikacja na temat biografii jednego z byłych więźniów KL Stutthof, włoskiego dyplomaty i konsula w Gdańsku, Aldo Coradello. Projekt ma na celu przywrócenie pamięci o niezwykłym, ale dotychczas nieznanym człowieku, który ratował w 1939 i 1940 roku na zlecenie Watykanu Polaków na Pomorzu, a który w 1943 roku został aresztowany i spędził prawie dwa lata jako więzień niemieckiego obozu koncentracyjnego. Od 2022 roku Autor współpracuje na tej płaszczyźnie z Instytutem Badawczym Salvemini w Turynie (Istituto di studi storici Gaetano Salvemini Torino).

Nowe źródła do biografii, jakie już ustalono, pozwoliły opublikować jeden tekst przyczynkowy („Testimone chiave: Aldo Coradello – la missione di vita di un diplomatico italiano ed ex prigioniero KL Stutthof, Conferenze nr 147: Perché la Polonia? Storie e biografie di personaggi noti e comuni legati alla terra Polacca, Accademia Polacca delle scienze biblioteca e centro di studi a Roma, Roma 2023, s. 151-175, M. Owsiański, A. Szwarc-Zajac (po 50%), w planach na kolejne działania jest zorganizowanie konferencji naukowej wraz z prezentacją poświęconą tej postaci. Jednocześnie Autor zgłaszanej monografii planuje podjąć się ambitnego projektu współautorskiego przygotowania książki poświęconej Aldo Coradello, która w założeniu powinna najpierw ukazać się we Włoszech.

Jako recenzent Autor zgłaszanej publikacji od lat współpracuje z wieloma redakcjami i instytucjami wydającymi publikacje naukowe. W ostatnim czasie (od 2020 roku) były to m.in. Gdańskie Towarzystwo Naukowe i jego Rocznik Gdański, Centrum Badań nad Zagładą Żydów z jego rocznikiem Zagłada Żydów. Studia i materiały, Uniwersytet Wrocławski z jego serią Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem, Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej (książka o Specjalnym Sądzie Karnym w Gdańsku, opublikowana), Muzeum Krakowa z jego Zeszytami Naukowymi Krzysztofory, Muzeum II Wojny Światowej (książki o Obrońcach Westerplatte i więźniach Stutthofu oraz Księga Pamięci Polek w KL Ravensbrück, obie w przygotowaniu), Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk. Pracownia Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polski z jego Gdańskim Notatnikiem Historycznym.

Stale od kilkunastu lat Autor zgłaszanej pracy jest także członkiem komitetu redakcyjnego Zeszytów Muzeów Stutthof oraz recenzentem artykułów zgłaszanych do tego wydawnictwa. Jako pracownik naukowy Muzeum Stutthof był m.in. inspiratorem powstania polskiego wydania pracy J. Muhla (John Muhl, „Dzieje Sztutowa do 1920 r.”, przekład i red. naukowa Radosław Biskup, Sztutowo 2017), inspiratorem i koordynatorem projektów wydania po latach wielu nowych książkowych edycji wspomnień byłych więźniów Stutthofu (m.in. K. Dunin-Wąsowicza, Ch. Werebejczyka, ks. W. Gajdusa, W. Ostrowskiego, B. Sruogi, M. Nielsena, O. Walle), czy nowych opracowań związanych z najnowszą historią regionu (T. Gliniecki, „Walki Armii Czerwonej w delcie Wisły (styczeń-maj 1945)”, Gdynia-Sztutowo 2019). Współpracował także m.in. z wydawnictwem UMK i Towarzystwem Naukowym Torunia przy wspólnej edycji pracy dr hab. Sylwii Grochowiny na temat losów

żydowskich więźniarek Stutthofu (S. Grochowina, „Toruński Holocaust. Losy Żydówek z podobozu KL Stutthof o nazwie Baukommando Weichsel (OT Thorn) w świetle relacji i wspomnień ocalałych ofiar i świadków”, Toruń 2016), Jest także recenzentem kilku innych książek wydawanych przez muzeum („Stutthof w kobiecych narracjach”, pod red. W. Węglińskiej, M. Dworak i A. Rzeszowskiej, Sztutowo 2016; A. Kłys, „Dorośli odbierają świat inaczej. Wspomnienia młodocianych więźniów Stutthofu”, Sztutowo 2020, T, Gliniecki, „Gdańsk '45. Działania zbrojne. Opanowanie Pomorza Gdańskiego przez Armię Czerwoną”, Łódź-Gdynia-Sztutowo 2024; T. Gliniecki, „Gdańsk '45. Propaganda. Opanowanie Pomorza Gdańskiego przez Armię Czerwoną”, Łódź-Gdynia-Sztutowo 2024).

Autor zgłaszanej monografii jest także od kilku lat członkiem rady Fundacji Generał Elżbiety Zawadzkiej w Toruniu obecnej kadencji, a także członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Stowarzyszenia Muzealników Polskich oraz radnym rady gminy Sztutowo kilku kadencji, w tym przewodniczącym rady VIII kadencji (2018-2023).

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Wiele lat pracy w Muzeum Stutthof nauczyło Autora kompleksowego patrzenia na swoją pracę naukową: systematycznego gromadzenia źródeł, analizy zapotrzebowania społecznego na efekty swojej pracy, dostosowania ich formy do różnych potrzeb odbiorcy, czy stosowania różnych środków promocji. Występuje przy tym w funkcji autora i współautora książek, redaktora i współredaktora zbiorów materiałów i artykułów, recenzenta, autora wystaw, filmów, folderów, map. Jednocześnie zaczynając od pojedynczego stanowiska, asystenta w Dziale Oświatowym, zbudował przez wiele lat pracy zmotywowany zespół kompetentnych ludzi, którzy pod jego kierownictwem nadali nowe impulsy w rozwoju edukacji i pracy naukowej jednostki, które stały się jej wyróżnikiem.

Wśród grona licznych młodych współpracowników, których Autor zgłaszanej monografii przyjmował do pracy w kierowanym przez niego dziale oraz zespole ludzi i kształtował zawodowo, udało się osiągnąć kilka niewątpliwych osiągnięć dydaktycznych i mentorskich. Pracownik Działu Naukowego Muzeum Stutthof i wychowanek Autora Piotr Chruścielski, magister germanistyki, kierując się jego

wskazówkami, podjął podyplomowe studia historyczne, a następnie studia doktoranckie na Wydziale Historii UG pracując nad tematem „Niemieccy więźniowie obozu koncentracyjnego Stutthof (1939-1945)”, promotor dr hab. Grzegorz Berendt, prof. UG. Kolejna współpracowniczka i wychowanka Autora, Wirginia Węglińska, licencjat socjologii, po kilku latach pracy w jego dziale i przy jego inspiracji podjęła studia magisterskie z historii, a następnie rozpoczęła doktorat na Wydziale Historycznym UG. Przygotowuje rozprawę „Polskie więźniarki w obozie Stutthof w latach 1940-1945”, promotor: dr hab. Arkadiusz Janicki, prof. UG. Oba tematy są w trakcie realizacji.

W trakcie swojej pracy zawodowej Autor zgłaszanej monografii uczestniczył także w wielu konferencjach metodycznych i szkoleniach dla nauczycieli i przewodników, wiele z nich sam także inspirował i organizował. Z satysfakcją Autor może stwierdzić, że udało mu się stworzyć w tym gronie w regionie zespół kilkudziesięciu stałych partnerów do współpracy, którzy są oparciem dla prowadzonej pracy historycznej i edukacyjnej. Wielu z tych ludzi uczestniczyło dzięki jego poręczeniu w szkoleniach w Izraelu i Oświęcimiu i rozwinęło swoje umiejętności zawodowe oraz motywację.

Podsumowując swoją karierę zawodową oraz naukową Autor zgłaszanej monografii chciałby zapewnić o swoim stałym rozwoju, szukaniu nowych tematów i form, otwartości na wyzwania, czy nowe środowiska do współpracy. Realnym doświadczeniem i umiejętnością, poza dziesiątkami publikacji, są także w jego opinii setki oprowadzonych grup zwiedzających, przeprowadzonych zajęć edukacyjnych, wykładów, wyjazdów, których odbiorcami byli (i są) zarówno uczniowie szkół podstawowych (od 6 klasy), poprzez szkoły średnie (zarówno zajęcia epizodyczne, jak i wielodniowe projekty edukacyjne, w tym w formule międzynarodowej), a studentach z całej Polski z różnych kierunków humanistycznych. W tym zakresie Autor prowadził (i prowadzi) zajęcia dla przyszłych historyków, politologów, antropologów, socjologów, medyków, muzyków i żołnierzy. Autor jest także inicjatorem i koordynatorem prowadzonej od kilku lat współpracy z UMK w zakresie organizacji praktyk zawodowych studentów Wydziału Nauk Historycznych. Na liście uczelni z którymi współpracował w ciągu 25 lat pracy są: Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, czy Akademia Marynarki Wojennej. Poza studentami zajmował się także programami i wykładami dla dorosłych, w tym tzw. uniwersytetów trzeciego wieku.

Konkludując niniejszą prezentację, Autor chciałby skonstatować, że jest naukowcem, który bardzo sobie ceni możliwości, jakie daje naukowa praca historyka w muzeum i miejscu pamięci.

- 7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.**

W 2017 roku Minister Kultury nadał Autorowi Odznakę „Zasłużony dla Kultury Polskiej”. Wyróżnienie to zgodnie z regulaminem nadaje się osobom wyróżniającym się w tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury.

Szatka, 22.03.2024
(podpis wnioskodawcy)